

VIAȚA INTELECTUALĂ ÎN SATELE DE PE JIJA DE SUS

Eugen D. NECULAU*

Abstract

Eugen D. Neculau shows that the villager's philosophy and science are typical, folk-like, born out of his vision of world and life. The villager has an intense intellectual experience, as rationality is, in his opinion, given by God. The villager thinks that human mind is incapable of striking through the ocean of unknown, as only God has total and immediate knowledge of all that existed, exists and will exist. As a natural result of this conception, Orthodox Christian metaphysics is ingrained in folk philosophy. The villager's knowledge was acquired mainly at the *school of old people*. Folk books had their part as well: *Zodiacul* ('*The Zodiac*'), *Trepeticul*, *Gromovnicul* and *Explicarea viselor* ('*Interpretation of Dreams*'). *The starred sky* had always been an open 'book', and is seen as an *extension of the village*. The land is a huge creature that awakes in spring and rests once the winter comes. The villager is both witness and agent in this never-ending performance of nature's life and death, as he is involved in this divine *orderliness*, especially in land working. The big warrantor remains God, to whom we owe universe's faultless harmony. The villager possesses a lot of knowledge of *plants* and *animals*, but also of human and animal *empiric medicine*. According to Neculau, there are two aspects in magical mentality: an *explicative* one (superstitions, beliefs) and a practical, *active* one (charms, spells). There are presented a lot of *purely imaginary superstitions* or *fictive magical beliefs*, as well as *beliefs with empirical implications*, rendered by magical expressions. The foundation of most superstitions rest in *analogies*, as each superstition includes a sanction and the entire superstition is wrapped in mystery. It is shown the great importance of *rain* and *dryness signs*, as well as of those related to *dreams*. Some beliefs represent *advice*, *precept*, *behaviour rules*, while others are *uncannical beliefs*. This is the context in which several *spirits* are presented: 'strigoi', 'moroi' and 'draci'; the last ones are related to several *unclean places* located in those areas. The practical side of magical mentality implies that each thing includes a power that is transmitted to surrounding things. Objects' magical power can be oriented to certain directions by initiated persons performing a particular rite. Therefore, the author comes to enlarge upon *spells* and *charms*, pointing out the fact that the spell is much more offensive, while the charm is rather defensive, a genuine method of defense. There are spells that can be performed only by initiated persons (such as '*solomonari*'). We find out that *enchantment* is a special spell performed in love cases, while *charm* is a spell with a more concise technique and a lot of charms are presented. The magical ritual is mainly old women's responsibility. Some old women are simple charm performers and use clean things; others are witches, they use devil help and unclean things in their performance. Notes are made

---

* Iași – România (1900-1974).

also on simple magical practices such as *fortune telling* (by coffee grounds, playing cards, cowries and beans). In the past charm tellers and witches had their benefic part. For the villager, *science remains with its meanings, and belief with its power*. Eugen D. Neculau concludes that *the genuine countryman has an intellectual life*, and the villager's typical feature is intelligence: the child is smart, the adult is skillful, the old man is wise. Above all, God is the last reason to whom he turns to.

Keywords: folk philosophy, folk science, intelligence, God, orderliness, empiric medicine, magical mentality, superstitions, beliefs, charms, spells, spirits.

Cuvinte-cheie: filozofie populară, știință populară, inteligența, Dumnezeu, rânduiala, medicina empirică, mentalitate magică, superstiții, credințe, descântece, vrăji, duhuri.

Omul de sat are o viziune proprie asupra lumii și vieții; se poate deci vorbi de o filozofie și o știință a țaranului¹. Așa analfabet și primitiv cum l-au considerat unii, el s-a ridicat totuși la o înțelegere a marilor probleme ale existenței. Țăranul are o intensă trăire intelectuală. Rațiunea, după părerea țaranului, e înăscută – ca și conștiința morală; e sădită în suflet de către Dumnezeu. Prin darul cugetării, omul de sat trăiește din plin și realizează conform cu orizontul lui spiritual și cu viziunea folclorică a lumii, una din cele mai înalte valori: cea teoretică, adică adevărul.

Aparatul său de cunoaștere funcționează cu intuiții clare, atenție perspicace (îndreptată mai ales asupra lumii din afară), imaginație bogată și gândire logică. Materialul sensibil al intuițiilor e prelucrat după normele logice; se stabilesc asemănări și deosebiri, se operează abstracțiuni și se alcătuiesc noțiuni, judecăți și raționamente. Se ajunge la o explicație fie cauzală sau finală a fenomenului.

Materialul apercceptiv și instrumentele sale de investigație sunt mult reduse față de ale omului de știință; de aceea el folosește foarte ades imaginația, fantazia și afectivitatea. Constatările sale sunt inundate

---

¹ Precizăm faptul că publicăm acum manuscrisul cu titlul original *Viața intelectuală* (130 p.), care face parte dintr-unul mult mai amplu, intitulat *Sate pe Jijia de Sus*, aflat la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași (DJANI), în Fondul personal „Eugen D. Neculau”, nr. 418, nr. inv. 2130, dosar nr. 103. Mai multe amănunte despre editarea manuscrisului în integralitatea sa la Eugen D. Neculau, *Sate pe Jijia de Sus*. Editor: Marcel Lutic, vol. I. *Așezările*, Iași, Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, 2003, p. XXXIII-XXXVII; Idem, *Viața economică în Ungureni – Botoșani* (îngr.: Marcel Lutic), în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei” (AMEM), Iași, VI, 2006, nota de la p. 87; Idem, *Viața religioasă pe Jijia de Sus*, în AMEM, XVII, 2017, în notele introductive la manuscris, intitulate *O retrospectivă și o nădejde* (autor: Marcel Lutic), p. 43-45.

de pitoresc; unde nu se găsește o explicație logică, este, în schimb, un apel la frumos, la simbol. Cauzalitatea e de multe ori asociativă. Când cauza e greu de stabilit, omul de sat recurge la perspectiva magică, în care principiile fundamentale ale gândirii (identitatea, contradicția) funcționează altfel decât în logica obișnuită. În sfârșit, când istovește toate mijloacele sale de cunoaștere, omul de sat ajunge la *ultima ratio*, Dumnezeu, care explică totul.

Țăranul nu trăiește absent în mediul său, ci are o largă viziune de viață. Mănat de curiozitate sau de interes material, el cercetează mereu și caută să știe și să înțeleagă tot ce se petrece în lumea lui. Așa s-au născut filozofia populară și știința populară. Dacă, văzute obiectiv, rezultatele cercetărilor sale nu sunt totdeauna juste, în schimb ele se dovedesc utile și satisfac – într-un anumit timp – trebuințele vitale (fizice și metafizice) ale omului de sat.

***

Despre existența lumii din afară, țăranul nu are nici o îndoială: ea există aiodoma, așa cum ne-o prezintă experiența prin simțuri. Omul de sat e empirist și realist: existența sa, familia, gospodăria, satul, țarina etc. sunt realități și nu ficțiuni. Numai că țăranul le apreciază subiectiv, datorită afectivității: satul natal e centrul universului, [iar] familia, gospodăria și țarina sa sunt cele mai mari bunuri de pe lume. Spațiul și timpul sunt realități obiective, lumea se întinde în lung, în lat, în înalt; ea se desfășoară neîncetat în timp, sub formă de prezent, trecut și viitor.

La muncă, pe ogor, durata efortului și a odihnei se reglează după simțul muscular și organic (la amiază soarele se așează în dreptul inimii, adică a stomahului). Un fapt oarecare este totdeauna raportat la un eveniment familiar. S-a întâmplat: pe când încă nu mă primenisem de soția cea dintâi sau când a murit cutare copil. Raportările se mai fac și la lucrările agricole: pe vremea prașilei sau pe când se cosea fânul, la alesul oilor, la scuturatul nucilor.

În atitudinea de cunoaștere a țăranului se observă un scepticism parțial. Mintea omenească este neputincioasă ca să pătrundă oceanul de necunoscut; posibilitățile ei de cunoaștere sunt limitate. Numai Dumnezeu are cunoștință totală și instantanee a tot ce a existat, există și va exista.

Țăranul are simț filosofic; metafizica lui este *teistă*, *dualistă* și *finalistă*. În ceea ce privește originea universului, autorul este Dumnezeu, care a creat toate podoabele cerului, toate fenomenele văzduhului, toate frumusețile și bunătățile pământului. Ca mărime,

universul e finit în spațiu și limitat în timp. Cândva, după voința divină, va fi sfârșitul a tot ce există. Până atunci, lumea evoluează retrograd; după ce a ieșit, datorită păcatului, din starea paradisiacă de la început, totul – inclusiv omul –, merge spre mai rău. Concepția filosofică a țăranului e dominată de metafizica creștină ortodoxă, la care înțelepciunea populară a contribuit cu multe adaosuri neteologice.

*

Omul de sat are un adevărat sistem de științe; cunoștințele sale sunt dobândite de la *școala bătrânilor* [subl. ed.], din experiența sa personală și, în măsură mai mică, de la școala oficială a satului. În trecut au circulat în regiune cărți populare cu pseudoștiință. *Zodiacul* – care arăta timpul probabil și caracterul oamenilor după zodii; *Trepeticul*, care explica fapte după semnele mădularelor omenești; *Gromovnicul*, care interpreta tunetele, fulgerele și cutremurele; în sfârșit: *Explicarea viselor*.

Analfabetismul de altădată n-a fost o piedică pentru aptitudinea științifică a omului de sat. Analfabet nu e totuna cu ignorant. Deșteptăciunea naturală a țăranului a știut – din vremuri adânci – să stabilească legături între fenomene oricât au părut de diverse și să tragă foloase practice. Omul de sat – chiar analfabet – are dexterități uimitoare: prevede vremea după anumite semne; se orientează fără greș în timpul nopții, chiar pe locuri necunoscute; măsoară suprafețe (cu palma, obrațul și falcea) și lungimi (cu șchioapa, palma, pasul și stânjenu); apreciază din ochi: greutatea, capacitatea (în dimerlii și mierțe), numere de capete de oi sau vite albe, într-o turmă etc. Țăranii cunosc de la înaintașii lor – de multe ori analfabeți – secrete ale profesiei agricole, despre care vom vorbi în altă parte a studiului de față².

Știința omului de sat are domeniu foarte întins, de la om până la Cosmos. O carte deschisă, pe care țăranul o citește de sute de ani și care i-a îndrumat calea spre meditare și poezie, este *cerul înstelat*, care-i făcut din piatră scumpă. *Cerul este o prelungire a satului*. Țăranul cunoaște așezările de pe firmament și toate ulițele cerului. Constelațiile au denumiri familiare omului de sat: Ursa mică e carul mic; Ursa mare e carul mare; Dragonul e balaur; pegasul e toaca; Capricornul e țapul; [Cassiopeia] e scaunul lui Dumnezeu; Castor și Polux sunt gemenii; Orion reprezintă Trisfetitele³.

² V. Eugen D. Neculau, *Viața economică...*, p. 89-115.

³ Din sl. *tri sventitelî*; denumire populară pentru sărbătoarea Sfinților Trei Ierarhi din 30 ianuarie.

Țăranul cunoaște mecanica cerească, iar după poziția și mișcarea astrelor se orientează în timp, în spațiu, ba chiar și în cunoașterea oamenilor. În fiecare lună, soarele se găsește într-o altă zodie; oamenii născuți în aceeași zodie au trăsături de caracter asemănătoare. Zodiile sunt următoarele: ianuarie – vărsătorul de apă, februarie – pești, martie – berbecul, aprilie – vițelul (taurul), mai – gemenii, iunie – racul, iulie – leul, august – fecioara, septembrie – cumpăna, octombrie – scorpia, noiembrie – săgetătorul (vânătorul) și decembrie – țapul (capricornul). Destinul și caracterul fiecărui om, starea timpului, rodul pământului sunt în legătură cu zodiile. Sunt unele zodii bune (berbecul, taurul, fecioara, peștii); altele mijlocii (gemeni, cumpăna, săgetătorul, vărsătorul) și, în sfârșit, altele rele (racul, leul, țapul, scorpia). Cometele, adică stelele cu coadă, sunt semne ale unor mari convulsii sociale (răscoale, revoluții, războaie) sau ale unor calamități naturale (epidemii, secete, cutremure, uragane, inundații și pojaruri).

Calea Lactee este drumul robilor, care, fugiți din robia tătarilor, se orientau după cer ca să se întoarcă acasă. Luceafărul de dimineață precede ziua, iar cel de seară noaptea. Bolta cerească e dominată de „sfântul soare”, care luminează și încălzește pământul; pentru aceasta e obiect de venerație. E mare păcat să se arunce gunoiul asupra soarelui; nu e îngăduit să se arate cineva într-o poziție necuviincioasă în fața lui. Luna e sora soarelui, pentru a lumina în timpul nopții; de aceea e blândă. Petele din lună reprezintă pe Iuda spânzurat sau pe Abel omorât de Cain.

Totul în cosmos este însuflețit. Imaginația populară a personificat corpurile cerești. Soarele și luna s-au îndrăgostit unul de altul, de aceea Dumnezeu i-a pedepsit să nu se mai întâlnească și, din când în când, să-i mănânce vârcolacii (eclipsele). Vârcolacii sunt copiii morți și [cei] care s-au născut din părinți necununați.

Pământul stă pe spinarea unui pește mare; când acesta se mișcă, e cutremur. Când a făcut lumea, Dumnezeu a strâns de-o parte pietrele, ca să nu încurce apele și câmpurile roditoare; așa s-au născut munții. Imaginea e plastică; parcă vezi pe gospodarul de sat care – primăvara –, săpând straturi în grădină, alege pietrele din țărână și le aruncă la grămadă.

Pământul este o uriașă vietate, care se dezmoștește primăvara și amortește la [începutul] iernii. Primăvara, viața pământului izbucnește în plante; cu acestea și cu rodul lor se vor îndestula oamenii și toate viețuitoarele. Iarna, pământul se odihnește, odată cu toate gângăniile ce se ascund în el. Primăvara începe cu brumă, care e socotită drept restul

de frig din iarna trecută. Ca să se încălzească pământul, oamenii fac focuri prin grădini în ziua de Alexei Tioplea [17 martie].

Ca să se ude pământul și să se răcorească văzduhul, cade ploaie din nouri; aceștia trag apă din râuri și iazuri și o varsă de sus acolo unde e nevoie; dacă ploaia va începe la zi întâi, va dura un sfert de lună; dacă va începe la 9 martie, va ține 40 de zile. Ploaia este însoțită de fulgere, tunete și trăsnete. Când fulgeră, Sfântul Petru scapără ca să-și aprindă luleaua. Tunetul este zgomotul pe care îl face căruța Sfântului Ilie prin cer; roatele carului au cuie și sparg găoacea cerului pentru ca apa să cadă pe pământ, sub formă de ploaie. Sfântul Ilie urmărește pe diavol cu fulgere; când l-a zărit îl trăsnește. După ce trece ziua Sfântului (20 iulie), tunetele sunt mai domoale, iar trăsnetele mai rare.

Roua este lacrima cerului; ea cade pe plante și flori, unindu-se cu lacrima acestora. Curcubul bea apă pe amândouă capetele. După o credință răspândită în regiune, un capăt sugă apă din Siret și altul din Prut. Curcubul este semn pentru oameni ca să-și aducă aminte de potop; dar să nu se teamă, căci lumea se va prăpădi prin foc. Primul curcubul dintr-un an poartă și semne: dacă va predomina culoarea galbenă, se va face mai mult grâu; roșul prevestește roadă bogată de porumb, iar verdele – belșug de nutreț.

Omul de sat are cunoștințe multe despre *văzduh*, care este spațiul dintre cer și pământ, și unde fenomenele se petrec după rânduiala pusă de Dumnezeu. Dar aceste fenomene pot fi știute de mai înainte și țaranul are un adevărat calendar în ceea ce privește previziunea timpului. Astfel, cum va fi vremea la Buna Vestire așa va fi și în ziua de Paști. În ziua Sfintei Parascheva, vremea va fi ca și de ziua Sfântului Dumitru. Dacă la Vovidenie va fi senin, vara următoare va fi călduroasă.

Vântul este o făptură ce are menirea să răcorească văzduhul; el trebuie să ocolească pământul întreg într-o zi. Dacă întârzie prin unele locuri, se grăbește și atunci e furtună. Brumele târzii de primăvară și cele prea timpurii de toamnă – care strică plantele agricole, apoi grindina și ruperile de nori, vântoasele și seceta, în sfârșit gerurile năprasnice și vifornițele de iarnă, sunt pedepse prin care mânia lui Dumnezeu se abate asupra oamenilor pentru păcatele lor. Iarna, când pământul e lipsit de viață, totul se acoperă cu haina albă a zăpezii, așa cum mortul se acoperă cu pânză.

Omul de sat are veșnic spectacolul acesta al vieții și al morții în natură. În această *rânduială* este implicat el însuși, cu toate *rosturile* lui: în fiecare primăvară începe din nou misiunea lui agricolă, și iarna trece

la odihnă, odată cu pământul. Țăranul are conștiința apartenenței lui la cosmos; el nu se consideră un fragment izolat și inutil în uriașa existență. De aici decurge echilibrul, siguranța și satisfacția sa. Marele chezaș în toate este Dumnezeu, căruia i se datorește desăvârșita armonie din cosmos.

*

Pentru crearea lumii și a omului, decăderea primilor strămoși, potop, amestecul neamurilor și al limbilor, omul de sat cunoaște versiunile biblice, la care a făcut adaosuri folclorice. Astfel, între animalele curate și necurate Noe a luat în corabie, pe vremea potopului, chiar pești și broaște, pentru că apa care a căzut 40 de zile și 40 de nopți era otrăvită.

Despre *rasele și popoarele lumii*, omul de sat are cunoștințe puține, pentru că în acest domeniu experiența sa a fost foarte limitată. Doar bărbații, cu ocazia ultimelor războaie – mai ales cei care au căzut prizonieri – au cunoscut altă lume. În schimb, țăranul apreciază just pe acele nații cu care a venit în atingere; le recunoaște calitățile și le ironizează defectele. După el, Dumnezeu a dat neamțului șurubul, țiganului scânteia, evreului banul, turcului pilaful, ungurului musteața, iar lui, românului, munca.

Despre țări și continente, omul de sat știe atât cât a auzit de la alții care au umblat prin lume sau – mult, puțin – cât a învățat în școală. Cât propriu, cât figurat, satul în care locuiește e centrul țării, centrul pământului, centrul lumii. Locul natal e cel mai frumos, cel mai rodnic, cel mai prielnic; țăranul îl iubește cu patimă și când îl părăsește, îi duce dorul. Aici vrea să aibă odihna de veci.

Omul de sat are cunoștințe multe despre *plante* și despre *animale*, fie domestice, fie sălbatice, și le cunoaște rosturile. Despre animale s-au creat sumedenie de credințe și legende. La miezul nopții, când totul e trist și pustiu, cocoșii înveselesc făptura cu cântecul lor, ca și cum ar da laudă lui Dumnezeu. Cântecul cocoșului se aude până la iad; astfel, cei ce pătimesc acolo știu și ei când e amiază și când e miezul nopții. Ariciul a fost sfetnicul lui Dumnezeu la crearea lumii. Când s-a făcut ghem, Dumnezeu a înțeles și a făcut munții și dealurile.

În general, omul e dator să se poarte cu grijă și cu milă față de animalele ce i-au fost date de Dumnezeu spre folosință. Dar se întâmplă ca și aceste animale domestice să aibă uneori năravuri întocmai ca oamenii cei răi: sunt stricătoare, azvârl cu piciorul, împung sau mușcă, nu prind în ham. Prin partea locului este zicala *Cum e gospodarul, așa e*

și vita lui; la hoț, vita e stricătoare, la cel cu harțag e nărăvașă, la cel leneș e înceată.

Sunt vietăți care nu trebuiesc vătămăte, pentru că sunt aducătoare de noroc: barza, rândunica, broasca, șarpele de casă. Animalele rele și vătămătoare trebuiesc ocolite, dar nu distruse; cele omorâte vor fi răzburate de alte exemplare ale speței. Sunt însă și vietăți în care se ascund duhuri necurate; [spre exemplu,] în șarpe stă diavolul. Șarpele iese din pământ la 40 de Sfinți (9 martie) și se ascunde la Ziua Crucii [14 septembrie].

Dar mai multe cunoștințe are omul de sat despre flora locală. Unele plante sunt binecuvântate, iar altele afurisite: busuiocul a răsărit pe mormântul Sfintei Cruci, iar tutunul pe mormântul lui Iuda, cel iubitor de arginți, care a vândut pe Hristos. Unele buruieni sunt de leac, altele sunt otrăvitoare; acestea din urmă au un semn pus de Dumnezeu, pe care cei cunoscători îl văd și îl înțeleg.

***

Sectorul în care omul de sat are cele mai multe cunoștințe, și adeseori sigure, este cel al *medicinii empirice*. Dacă Dumnezeu a dat pentru om și animale boli multe și grele, în schimb a lăsat și leacuri pentru fiecare din ele. Nu este boală fără remediu; rămâne doar ca oamenii să-l caute și să-l găsească. Animalele îl găsesc mult mai ușor, pentru că așa le este dat de la Dumnezeu.

Ca leacuri se întrebuintează: ceara și mierea (culese de harnicele albine de pe toate plantele), apa neînceptută (adică curată), băile de soare, împachetările cu noroi și cu hlei la Jijia⁴, lipitorile etc. Pe vremea când ursarii umblau prin sate, unele persoane ce sufereau de durere de șale se lăsau călcate de urși. Bolnavii cu alienație mintală erau duși la Golia sau Cozancea⁵, iar mai târziu la Socola. În unele cazuri se folosește opoterapia⁶: se dă ca leac organ pentru organ; de pildă, celor bolnavi de inimă li se dă să mănânce inimă de pasăre.

⁴ Râu care izvorăște din regiunea Cernăuți (Ucraina) și se varsă în Prut pe teritoriul județului Iași.

⁵ Mănăstirea Cozancea se află pe teritoriul comunei Sulița, județul Botoșani. Ctitorul actualei biserici de pe Valea Cozancei este socotit paharnicul Constantin Balș, cel care a ridicat-o în 1732.

⁶ Din fr. *opothérapie*; tratament aplicat în diferite boli și care constă în administrarea de sucuri, extracte sau pulberi de țesuturi, de organe sau de glande endocrine; organoterapie – <http://www.webdex.ro/online/dictionar/opoterapia> (accesat la 20 septembrie 2018).

Empirismul curativ al omului de sat se bazează mai ales pe folosirea plantelor medicinale. Din timpuri străvechi s-au cunoscut calitățile medicamentoase ale unor plante: expectorante, antiasmatiche, emoliente, sudorifice, febrifuge, otrăvitoare etc. S-au folosit drept leacuri: rădăcini, tulpini, crenguțe, frunze, flori, semințe și fructe. În toate timpurile, omul de sat a folosit plante și buruieni ca mijloace pentru menținerea vigorii fizice și a sănătății sau ca remedii pentru recăpătarea lor.

Cele mai frecvente afecțiuni sunt cele ale pielii. În cazuri ușoare de arsuri și opăreli, se spală locul cu apă de var slabă sau se presură cu sare și se leagă cu o petică curată. Pentru încetarea durerii se aplică lut de izvor sau humă muiată. În cazuri mai grave, când pielea este alterată, se unge cu unt de ou; gălbenușele de la câteva ouă bine fierte, se ard într-o cratiță, până slobod un fel de unt; deasupra se așează frunze de patlagină sau de podbal, bine spălate.

La degerături se aplică pe locul dureros: frunze de varză murată, sau carnea patlagelelor murate sau frunze de podbal ce au stat în saramură. Peste locul înțepat de albină se pune un fier curat și rece. Umflăturile provocate în aceste cazuri se stropesc cu apă rece și se presară cu pulbere de sare de bucătărie. Crăpăturile de pe mâini și de pe picioare, când se umblă desculț, se ung cu smântână sau cu său de oaie. Zăbalele de la colțurile gurii se vindecă cu piatră vânăță pisată. Peste tăieturi se aplică îndată gaz și cârpă arsă, apoi se pune un amestec de pojarniță și de cicoare, cu untdelemn.

La răni mai mari se întrebuintează frunze de patlagină sau șmir (sosnă) de la căruță sau rădăcină pisată din buruiana numită iarba lui Tatin⁷ și amestecată cu ulei. Iarba lui Tatin este o buruiană de talie mijlocie, cu floarea mov, ca gura leului. La dezbarnări ale degetelor de la picioare și la rupturi de piele este bună sosna de căruță. Pe mușcătura de câine se aplică un spălător de vase, cu un ban; cea de câine turbat se stoarce bine și apoi se arde îndată cu fierul roșu, ca să se omoare căteii din rană. Râia se vindecă cu leșie de cenușă de ciucălăi sau de bețe de floarea soarelui. Pentru nigei se folosește apa de pe baliga de vacă, pe timp de ploaie sau după rouă.

---

⁷ Tătăneasa, buruiana lui Tatin, foaia lui Tatin, iarba întăritoare, barba tatei, iarba sau foaia tatii, gavăt, lutatină, tatană, rădăcina neagră, iarbă băloasă, tacin, mierea ursului ș.a. este una dintre cele mai prețioase plante medicinale ale românilor (cf. <http://www.naturalherbs.ro/herbs/ro/gyogynovenyek/tataneasa> – consultat pe 11 octombrie 2018).

Infecția la deget, sub unghie, se numește *păr* și se vindecă ținându-se degetul, într-un castravete murat. Câteodată se face o infecție la buricul degetului numită *sugel*; când acesta e copt, se trece prin el un ac cu ață albastră și se poartă de la un capăt la altul, până s-a eliminat tot puroiul; apoi se aplică frunză de patlagină sau ceară curată sau ceapă coaptă, care să scoată țâțâna. Atât la păr, cât și la sugel se folosește, la început, apă de var încălzită, cât se poate suferi.

Bubele dulci se lecuiesc cu o pastă din fasole albă (oușoare) pisate, amestecate cu spuma din laptele din acea zi sau cu smântână proaspătă, și prăjite. La furuncule se folosește ceapa coaptă amestecată cu săpun sau turtițe de ceară de albine sau plească de in fiert sau frunze de patlagină. Câteodată se fac *iruri*; se prăjesc fasole negre și se pisează, apoi se amestecă cu ulei; se adaugă praf de hârb de strachină, care a fost ars în foc. Un alt procedeu: în esență de oțet cu sare se topesc mai multe ace. Furunculele se ung cu unul din aceste amestecuri. La abcese (numite buboaiie chioare), pentru ca să coacă și să spargă, se folosesc iruri: ceapă coaptă, cu săpun, cu untdelemn și ceară sau făină de in cu lapte dulce sau tocătură de frunze de patlagină.

La umflături se folosește orzul fiert. Bolfa numită *broască* (tumoarea benignă, lipomul) se străpunge cu spini ascuțiți; ea coace, sparge și se vindecă. Un medicament de mare uz în toate afecțiunile de piele este spiritul curat, în care s-a macerat floare de crin.

Pentru ca părul corpului să aibă miros plăcut vreme mai îndelungată, se pun în lăutoare: petale de trandafir, mîntă rece, busuioc și calapăr. Părul poate fi vopsit negru, adăugându-se în lăutoare frunze de nuc sau chiar nuci verzi (fructe). Pentru ca părul să fie blond se întrebuițează flori de siminoc sau rădăcină de ștevie. Zama de pelin, amestecată cu cimbru și siminoc, este folosită pentru întărirea părului (ca să nu cadă) și împotriva mătreții.

Osul luxat se trage la locul său și se fac frecții ușoare cu ulei sau cu salamură [saramură; apă cu sare]. Pentru aceasta din urmă, bulgărele de sare e ars în foc și apoi e stins în apă. Pe deasupra se pune un bandaj cu lut, amestecat cu oțet, care se schimbă de patru-cinci ori pe zi. În caz de fractură, osul se așează încet în poziția normală, iar locul se împrejmuiește cu bumbac scărmanat, cu cârpe de flanelă sau câlți de in. Deasupra se aplică lopățele de șindrilă sau scândurele subțiri, legate cu benzi de pânză de cânepă. Toate obiectele folosite la această împachetare sunt fierte în vase noi și cu apă neîncepută (mijloace empirice de sterilizare). La luxații și fractură se mai întrebuițează rădăcină de iarba lui Tatin; dar aplicarea

cere anumite precauțiuni, căci, când se procedează greșit, se provoacă deformațiuni anatomice (aruncă osul).

Osul poate căpăta vierme. Într-un carnet personal al preotului Teodor Cernescu din Călugăreni (decedat în 1892) se găsește însemnat un leac pentru boala [numită] *vierme la ciolan*. Luni, miercuri și vineri se beau câte trei pahare de vin roșu, în fiecare zi; în acest vin se amestecă unt de naft⁸ după următoarea regulă: luni dimineța o picătură, la amiază două și seara trei; miercuri [...]: patru, cinci, șase, iar vineri: șapte, opt, nouă. Concomitent se bea ceai de garoafă de câmp și se fac oblojeli cu ceai de romaniță. Se leagă la rană carne proaspătă de vită sau pui de găină spintecat.

La durere de cap se pun comprese cu oțet pe frunte; se freacă și tot corpul cu oțet. La dureri mai mari se aplică pe frunte felii de cartofi cruzi. Dacă totuși durerea persistă, atunci „*se stânge orbalțul*” după următorul procedeu: se pune pe cap o batistă roșie udă; deasupra ei se ard pe o tavă patru-cinci turtițe făcute din câlți de cânepă; îndată se pune ceaunul încălzit, cu gura în jos, deasupra flăcărilor de cânepă; după ce câlții s-au stins, se dă batista deoparte și se leagă capul cu o broboadă groasă. Cel suferind trebuie să se păzească de răceală.

Pentru sperietură, se afumă cu păr sau pene de la animalul sau pasărea care a provocat cauza. Dacă sperietura a venit de la om, se ia păr de pe capul acestuia. În unele cazuri, afumătura se face cu fire din mătura cu care oamenii se șterg pe picioare la ușa bisericii. Pentru insomnie, se folosește sirop sau ceai de coajă de mac; pentru copiii sugari se dă numai o linguriță.

La durere de ochi leacul este apa de viță de vie. Primăvara, când se curăță coardele, ele plâng; lacrima lor se strânge în sticlute și cu ele se spală pe ochi. Un alt leac este roua culeasă la Sânpetru, dimineța, de pe spinii cei mari. Dacă la treier a intrat în ochi un ac de spic, se scoate cu limba.

Urechea dureroasă se afumă cu cârpele cu care s-au șters ouăle de grăsime la Paști. Afumarea se mai face și cu balebă uscată pe gard, păstrată de la Ziua Crucii. De obicei, la laiță se află o gaură, în care femeia pune furca și toarce; bolnavul se așează cu urechea peste această gaură, iar dedesubt se dă foc la balega uscată, pe o bucată de tablă; după

---

⁸ Din sl. *nafta*, ngr. *náftha*; var. *naftă*, *neft*; petrol brut, petrol lampant; specie de catran lichid, transparent, foarte inflamabil și cu un miros pătrunzător; se obține prin distilarea petrolului – cf. <https://dexonline.ro/definitie/naftă> (accesat la 10 octombrie 2018).

aceea se pun în ureche trei picături de untdelemn cald de pe fus (în loc de pipetă). Când urechea este înfundată, se fac cornete din cârpe de in (de 10-15 cm), înmuiate în ceară curată; cu vârful ascuțit sunt introduse în canalul auditiv și se aprind la capătul opus; cârpa arde încet, iar ceara din ureche este absorbită. Pentru durerea de ureche se mai întrebuițează și ceai cald de mușețel.

Pentru guturai se aprind într-o cratiță făină de porumb, busuioc, pene de găină și cărbuni; se trage fumul pe nas. Ca să nu aibă dureri de gât, copiii poartă la gât într-o punguță unt de naft și camforă. Când are gâlci, copilul se ridică în sus, cu poala cămășii, și se unge gâtul cu untdelemn; pentru uns este bună și untura de bursuc. La umflarea gâtului se mai pun mațe de bostan, prăjite cu untdelemn sau grăsime; e bună și sfecla roșie. În carnetul preotului Cernescu se găsește un leac pentru „scrofure” sau jolne. Se fac feredee cu frunze de nuc; se dă de băut zeamă din aceste frunze. La buba sau la rana de pe gât se leagă „locul de femei” (placenta).

Măselele și dinții dureroși se scot; extracția se face de obicei cu sfoara. La nevralgii se leagă falca dureroasă (cuprinzând și urechea) cu un prosop pe care s-a pus făină de porumb prăjită sau o felie de mămăligă fierbinte. Mai este și alt leac. Pe o farfurie de tablă se pune jăratec de ciucălăi și se presară semințe de măsălarită; bolnavul stă cu gura deschisă deasupra farfuriei astfel ca aburul să intre la maseaua sau dintele bolnav. Se poate pune sămânța și în uncrop. Capul se acoperă cu o cârpă și se face astfel inhalație. Măsălarita este o buruiană asemănătoare cu fasola soia; are floarea galbenă, cu pete mov, ca tutunul; e foarte bogată în semințe.

În caz de abces, se ține în gură ceai de mușețel fierbinte sau spirit. Când durerea e sfâșietoare se pune lămâie, care macină dintele sau maseaua și omoară nervul. Pentru întărirea danturii și pentru oprirea cariei se întrebuițează o zeamă de conuri de brad sau de popușoi, în care s-a dizolvat puțin praf de piatră acră; cu această zeamă se clătește gura de patru-cinci ori, timp de o săptămână; procedând astfel, dinții se întăresc în alveole, iar caria nu mai progresează.

La durerile de piept se dau ceaiuri de tei, de mușețel, de floare și frunze de gutui, de floare și mătase de păpușoi, din tărâte de grâu, din muguri de salcie. Se pun comprese cu spirit pe piept. Se întrebuițează siropul de brad. Primăvara se fierb ramuri tinere de brad, aduse din partea muntelui; zeama rezultată, amestecată cu zahăr, se pune din nou la fiert, până devine groasă ca siropul. Se păstrează în sticlă bine închisă. Siropul se ia câte o lingură la două ore, ca expectorant și calmant.

Împotriva tusei se pune pe piept hârtie vânată, unsă cu lumânare de său. Pentru nădușeală se ia ceai de coada șoarecului. În caz de strâmtarea căilor respiratorii se folosește ridiche neagră de iarnă (mai ales cea numită *pangică*), trecută prin răzătoare. La tuberculoză se recomandă ca bolnavul să stea vara la stână, să bea lapte de oaie și de capră și să doarmă pe târlă. Se mai recomandă: miere de albine, unt proaspăt cu ridichi și pătlăgele roșii, gălbenușuri de ou fierte și frecate cu zahăr. Se mai folosește: sirop din rădăcina buruienei numită iarba lui Tatin sau zeamă din mucul de haldan (miezul din tulpina firului de cânepă), câte trei-patru păhărele pe zi. În cazuri avansate, se dă grăsime de bursuc.

La hemoragie se folosește ceai din planta numită *sudoarea calului*, care are floarea roză, lungă și bătută. În carnetul preotului Cernescu⁹ sunt indicate câteva leacuri din vechime pentru boala „himoragie”. Se ia crucea din mijloc de la 100 de nuci și se fierb în jumătate oca de vin alb până rămâne un litru. Zeama rămasă se bea câte puțin, așa ca să se isprăvească în trei zile. De la nouă proptele de stejar (de la gard) se ia cu cuțitoaia, de jos în sus, câte trei coji de la fiecare. Se fierb pe rând fiecare – în nouă rânduri, cu câte o oca de vin alb. Într-o zi se bea zeama în care au fiert cojile de pe o proptea. Din cojile luate de pe proptele se pot face și feredee (băi).

Mergând cu căruța, omul să se dea jos asupra dealului și să culeagă troscot de pe marginea drumului din nouă locuri, câte trei apucături din fiecare loc. Troscotul se fierbe cu vin alb și se bea în răstimpuri. Soția preotului Cernescu a mai adăugat cu mâna ei încă un leac pentru curgere de sânge: „De cinci bani calacan muet în apă de ploae, pus în peteci, la buric. Și la nașteri: lână nespălată multă, cu apă caldă și înfășurată de trei, patru ori”.

La cazuri de răceli se fac frecții cu usturoi.

Reumatismul, foarte frecvent la sate, are mai multe remedii. Locurile dureroase se expun la soare sau la înțepăturile albinelor ori se bat cu urzică. Se aplică lipitori. Se fac băi cu scuturătură de fân, cu foi de nuc, cu frunze de brustur și de laur sau cu mucuri de haldan.

Se folosesc băi de sare, după un anumit procedeu. Se iau două kilograme de sare (de preferat sare roșcată care se dă la vite), se arde în foc și se dizolvă în apa de baie. Când apa e suportabilă, bolnavul intră în ea, acoperindu-și părțile dureroase cu foi de brusture opărite în baie. La

---

⁹ Carnetul se găsește în posesia urmașilor preotului Cernescu.

ieșire, se usucă corpul și apoi se întrebuițează o soluție pregătită într-un anumit fel. Se ia sămânță de laur (durducan) din 10 măciulii uscate sau verzi și se pun într-un litru de benzină. Se astupă bine și se așează pe sobă la cald sau în bălegar de cal. În șapte-opt zile semințele se dizolvă. După ce bolnavul a ieșit din baie, unge părțile dureroase cu acest amestec și apoi se învește bine, pentru ca să transpire. După cinci-șase băi, durerile încep să se amelioreze și în două săptămâni bolnavul se vindecă.

În vechime se întrebuița și alt amestec. Se dezvelea un nuc la rădăcină și se luau două vițe; una din ele se pune într-o sticlă cu untdelemn, iar alta într-o sticlă cu gaz. Amândouă erau îngropate în pământ. Se scoteau după un an și conținutul se amesteca. Amestecul era bun pentru uns, după ieșirea din baie. Tot în vechime mai era un procedeu: se strângea într-o grămadă bălegarul de oi din târlă și peste el se turna apă. Când ieșea aburul din grămadă, bolnavul se vâra înăuntru și stătea atâta timp cât ținea căldura soarelui.

Altădată se foloseau și alte remedii împotriva durerilor reumatice. Peste locul dureros se aplica hrean pisat amestecat cu spirt. În loc de hrean, uneori se pune ardei pisat. Aceste amestecuri ardeau pielea, așa că bolnavul le ținea numai atâta timp cât le putea suporta. Cel suferind stătea la loc călduros, de obicei, pe cuptor. Când picioarele erau umflate se folosea în alimentație ridichea neagră (lungă) de iarnă.

La dureri de șale se pune plească formată dintr-un amestec de balebă de vacă cu sare. Se mai poate folosi un alt amestec din piper, tărâțe de popușoi și de grâu, peste care se toarnă spirt curat. Se mai fac și băi cu apă fierbinte, în care se pune lână de oaie nespălată.

La boli de rinichi se dau ceaiuri făcute din cozi de cireși sau din buruiana numită coada șoricelului. Se folosește ceaiul de măcriș sălbatic. Urzica crudă se pisează, iar zeama ce rezultă se ia câte un păhărel, de trei-patru ori pe zi. Se mănâncă supe de urzică și ceapă verde.

Durerile de stomah sunt foarte frecvente la omul de sat; de aceea și leacurile sunt numeroase. Copiii sugari suferă de ceea ce se numește *răutate (răul copiilor)*, adică tulburări gastrice. În vechime, copilului bolnav de răutate i se făcea scăldătoare, în care se puneau spini albaștri și bucăți din cuibul cocostârcului. Dacă scăpa din trei scăldători, se vindeca.

La adulți, afecțiunea cea mai des întâlnită este așa-zisa *vătămătură* (boala ulcerosă), care cășunează omului de sat multă suferință și stingherire de la lucru. De obicei, boala e purtată pe picioare și amăgită cu câte o porție de rachiu sau camforă. Bolnavul umblă cu brâu; strânsoarea îi dă senzația că durerea a slăbit. La vătămătură se

pune ulcica la buric, în fel de ventuză. Tot la buric se pune și o plească de ceapă pisată.

La durerile de stomah se dau ceaiuri de pojarniță (cel mai recomandabil), de mintă, de coada calului (numit și *brăduț* sau *păr de porc*), de șopârlaiță sau de siminoc. Se consumă zahăr, miere de albine, supe de cartofi, mujdei de usturoi și bostan prăjit în ulei. Se evită mâncărurile sărate, piperate și iuți; se consumă mămăligă puțină, iar apa se bea fiartă și răcită.

În cazuri de intoxicație cu alimente, bolnavul bea până la doi litri de apă fierbinte. Cu o pană de găscă muiată în ulei, se gădilă gâtulejul, spre a se provoca vomitarea. În urmă se dă – cât de mult – lapte dulce fiert. În vechime, în cazuri grave de intoxicație cu alcool, se storcea în gura celui suferind baligă proaspătă de cal (tratament cu amoniac). În *pântecărie* (diaree) se dă humă, cheag de oi sau scrum făcut din copite de porc arse. Un medicament folosit în acest caz este ceaiul de cotoare de la trandafirii sălbatici.

Pentru viermi intestinali – mai ales pentru limbrici – se folosește usturoiul, mierea de albine, ridichea roșie sau coajă de soc cu lapte dulce. Pentru oxiuri se pregătește ceai din floarea de vetrice (*Tanacetum vulgare*). Planta e foarte cunoscută la țară, deoarece crește pretutindeni, până și pe marginea drumurilor. E din familia composeelor, de talie mijlocie și are florile în formă de rozete mici. Florile de vetrice se pun la fiert odată cu apa (câte o linguriță de floare la o jumătate de litru de apă). După ce fierbe și se răcește, lichidul rezultat – de culoare sidemie și cu gust amar – se pune în sticlă. Se bea câte trei jumătăți de pahar de apă pe zi. La copii doza e mult mai mică. Cu această soluție se fac clisme și spălături externe. Băutura este un medicament verificat împotriva oxiurilor, dar trebuie luată cu multă precauție, întrucât e toxică.

La icter se dă ceai de vâzdoage. În caz de epidemie de tifos se mănâncă mult usturoi, iar corpul se unge cu gaz. La friguri se dă zeamă de pelin verde, câte un păhăruș de trei ori pe zi. În timpul crizelor se toarnă câte o căldare de apă rece peste corpul gol al bolnavului. Acesta e așezat apoi în pat și învelit ca să transpire. Bătrâna Băltăgeasa din Mândrești¹⁰, cu 50 de ani în urmă, avea un anumit leac pentru friguri.

---

¹⁰ Sat în comuna Ungureni. „Actul de naștere” este din 12 noiembrie 1843, atunci când paharnicul Alecu Paraschiva a vândut căminarului Costache Ciolac 1005 fălci din moșia Călugărenii de Jos. De abia din a doua jumătate a secolului al XIX-lea începe a fi numit Mândrești (cf. Eugen D. Neculau, *Sate...*, p. 25 și 28-29). În 2011 avea 249 locuitori – cf. wikipedia.org (site accesat la 12 august 2018).

Dintr-o plantă numită gălbinele pisa floarea (galbenă), frunzele și rădăcina. Amestecul rezultat, pus într-o cârpă curată subțire, era așezat la încheietura mâinii stângi, unde bate pulsul. Nu trebuia lăsat mult, căci producea rană. Medicina empirică avea leacuri atât pentru obezitate, cât și pentru debilitatea pronunțată (socote¹¹).

*

Omul de sat este la fel de interesat de *sănătatea animalelor domestice* ca și de buna sa stare și a familiei sale. Oile, vitele albe, caii, porcii, păsările fac sparte nu numai din gospodărie, dar din marea familie a țaranului. Pierderea unui animal de casă provoacă întristare și durere la toți membrii familiei. Gospodarul a fost interesat să găsească leacuri pentru animalele sale; astfel există o medicină veterinară empirică.

La buba mânzului (umflarea gâtului) se dă ceai de șopârlaiță (o plantă de câmp) și praf de pucioasă în făină de porumb încălzită. Dacă animalul (cal sau vită albă) bea apă rece când e înfierbântat, capătă ceea ce se numește *sânge*. În asemenea caz se face sângerare la gât cu stricneaua; se lasă să curgă atâta sânge până ce se constată pe unghia degetului că din negru a devenit roș curat. Animalul mai poate căpăta sânge și atunci când răcește; în asemenea caz procedeul este la fel. La răceli obișnuite, animalul este fricționat cu șumuiogul de paie. I se dă să bea un litru de vin sau jumătate de rachiu; se învelește pe spate cu ceva gros și se plimbă.

La colici (durere de stomah) animalul primește un amestec de borș amestecat cu untdelemn. Câteodată, caii fac niște umflături pe gingii, cu un fel de beșicuțe, ce se numesc *zâmbre*. Se zice că ele se fac atunci când calul pofteste o mâncare ce nu i se dă. De aici și vorba *Face zâmbre de nerăbdare*. Aceste umflături împiedică pe animal la mâncare. Zâmbrele se freacă cu sare de câteva ori, până se usucă.

Umflarea copitei la cal se numește *scoică*. Se iau trei bucăți de suman [?], mari cât scoica, se freacă cu o căramidă fierbinte și se aplică pe ea. Vitele au uneori umflături (bolfe), pe care se aplică plească de orz fiert în cârpă rece. Când jolna este la gât și împiedică pe animal să mănânce, se bat trei-patru ghimp de salcâm în locul umflat; jolna coace și se scurge.

La dalac se pune spânț la piept, care produce un abces. Spânțul este o plantă căreia i se zice dedițel. Dacă pulpa la vacă se

---

¹¹ Slăbirea peste măsură a corpului (mai ales la copii mici); debilitate pronunțată – cf. Eugen D. Neculau, *Glosar regional*, anexă la manuscrisul *Sate pe Jijia de Sus* de la DJANI, Fond personal Eugen D. Neculau, dosar nr. 268, fila 138.

învârtoșează (se năjește) se spală cu piele de helge. Când porcul se îmbolnăvește de brâncă i se taie coada sau i se despică urechea. Se dă animalului să mănânce chișleag și lapte dulce. Se fac frecții cu oțet și cu usturoi.

În caz de holeră la păsări se dă boabe de piper, bucățele de usturoi sau mujdei amestecat cu mămăligă. Pentru prevenirea boalei se pun în treacă var și bulgări de piatră vânăată. După credința populară, boala păsărilor se poate transmite chiar și numai vorbindu-se despre ea într-o casă străină. De aceea gospodina, auzind veste despre boală, are totdeauna grijă să bată cu degetul în perete spunând „Bodaproste... *La noi face sarea viermi*”. Asta înseamnă tocmai pe dos: după cum sarea nu face viermi, tot așa nici boala nu va răzbi niciodată în păsările ei. Dacă vitele sau câinii sunt mușcați de câine turbat, rana se arde cu fierul înroșit în foc.

Unele din practicile medicinale arătate până aici sunt retrograde sau de-a dreptul vătămătoare. De pildă, țărna ori sosna de căruță puse la răni sau durducanii și țepii de salcâm bătuți în bolfe. Dar foarte multe din tratamentele populare bazate pe utilizarea florei medicinale, după o experimentare de secole, sunt lecuitoare. Știința și experiența omului de sat este încă, în mare măsură, dominată de magie. Acolo unde adevărul nu-i evident și nu se poate face legătură între elemente și fenomene ce par dispersate, enigma se dezleagă în perspectivă magică.

Dacă bați fata cu mătura se mărită greu. E destulă constatarea pentru că lanțul intermediar de cauze și fapte necunoscute nu-i necesar să fie descoperit. Mentalitatea magică a omului de sat aruncă de la un fapt la celălalt o punte. Golul e umplut cu forțe oculte ce intervin favorabil sau nefavorabil; sunt cauze mistice. Apoi, în obiecte sau în ființe există o putere care se poate transfera în alte obiecte sau ființe, mai aproape sau mai departe, în total sau în parte. Vrăjitorul poate să facă un bine sau un rău unei persoane având la dispoziție un obiect ce a aparținut acesteia.

***

Sarcina sau puterea magică, pe de o parte, iar cauzalitatea mistică, pe de altă parte, alcătuiesc sâmburele mentalității sau gândirii magice a omului de sat. Datorită procedelor magice, acest om își lărgeste experiența în mod uimitor; astfel de operațiuni sunt foarte îndrăznețe, iar rezultatele utile pentru viața de toate zilele. Prin astfel de procedee se rezolvă un număr imens de probleme. Produsele mentalității magice alcătuiesc o zestre uriașă transmisă generației de astăzi de către precursori, care se afundă în negura trecutului până în vremuri imemorabile.

Mentalitatea magică prezintă două aspecte: unul *explicativ* (superstițiile și credințele), iar altul *activ, practic* (descântecele și vrăjile).

Superstiții și credințe. În primul rând, omul de sat are o mulțime de *superstiții pur imagine* sau *credințe magice de natură fictivă*. Din noianul lor menționăm câteva.

Când în casă este copil de țâță, să nu se măture noaptea în casă, căci va avea vedenii și va plânge; dacă copilul plânge în ajunul Crăciunului sau al Bobotezei, va plânge tot anul; nu se dă cu mătura în copil, căci nu crește; dacă copilul se scapă în scaldătoare, nu are să aibă, în toată viața, parte la cuvânt; dacă e înțărcat în zi de fruct, copilul va crește dolofan și sănătos; dacă va fi înțărcat în zi de post, va fi slab și pipernicit; copilul făcut de fată mare este mereu urmărit de lup și, dacă îl întâlnesc, îl mănâncă.

Dacă fata mătură casa de la ușă spre fund, aduce pețitori; dacă mătură de la fund spre ușă, îi alungă; dacă se lucrează cânepa între Crăciun și Bobotează nu vin pețitori la fete, iar mâncarea dusă la câmp în timpul verii va face viermi; fata care își spală părul noaptea va fi luată în căsătorie de om bătrân; când trag clopotele crește părul fetelor și cânepa; dacă la căsătorie mama dă fetei sale furca de tors, îi dă și sărăcia; flăcăul care se spală pe cap luna nu se va mai căsători; rufele flăcăilor și fetelor nu se spală cu nasturii încheiați, pentru că se vor însura cu greu; căsătoria făcută în zi de marți e fără noroc și se desface; dacă femeia se piaptănă duminică îi va cădea părul; dacă se uită nora în horn moare soacra.

Dacă femeia mănâncă de culcat rămâne gravidă; dacă consumă lucruri îngemănate (ou cu două gălbenușuri, prune împreunate) va face copii gemeni; dacă vrea să facă fete, femeia nu trebuie să mănânce carne de berbec, de cucoș, de curcan, de rățoi; dacă femeia nu spune nimănui că e gravidă până când începe a se cunoaște după pântec, copilul va vorbi foarte târziu; cine intră în casa în care naște o femeie, nu trebuie să iasă decât după ce a născut; dacă înainte de naștere femeia lucrează ceva cu mâna, fata ce se va naște va fi harnică; dacă mama dă copilului să sugă prima oară din țâța stângă va fi stângaci.

Când începi un lucru, dacă intră în casă om harnic vei termina repede; dacă vine un leneș, îl vei isprăvi cu greu; dacă torni cuiva apă îndărăt, acesta va avea copii încrucișați; dacă mănânci din poale, îți mănânci mintea; dacă mănâncă cineva după spatele altuia, îi mănâncă puterea, dar pe cealaltă lume îl va duce în spate; dacă scapi bucațica de la gură, cineva care ți-i drag e flămând; dacă ai nimerit în casă tocmai

când e gata mâncarea ți-i tare soacra; dacă, mergând la fântână, mănânci sau cânti, vei uita unde pui lucrurile; dacă dai lapte luna, nu stă vaca la muls, iar dacă dai seara crapă țâțele vacii.

Dacă strici cuibul rândunelelor faci alunele, iar dacă strici cuibul cocostârcului arde casa; dacă verși sare pe jos, pe lumea cealaltă o vei culege cu ochii; dacă ai pus un popușoi la copt și l-ai uitat, nu trebuie să mai mănânci grăunțele, pentru că pierzi ținerea de minte; când bate vântul nu se pun ouă sub cloșcă, pentru că vor rămâne limpezi; cojile de ouă se aruncă pe apă mergătoare pentru ca găinile să aibă ouă ca de la izvor; dacă uiți peste noapte lingura în oala cu mâncare nu poți să dormi; când iei oalele de pe vatră, să nu lași în cenușă locurile în care au stat, căci la moarte vei rămâne cu gura căscată și cu ochii deschiși; între cele două ajunuri [al Crăciunului și al Bobotezei] nu se pune căciula pe masă, căci grâul va face tăciune, iar cârțița mușuroaie pe iarbă; dacă nu omori păianjenul cu dosul mâinii, alți păianjeni vor mușca pulpa vacii; dacă dai secera din mână îți dai norocul; dacă te muți în altă casă, nu trebuie să iei mâța, căci merge și sărăcia cu ea; dacă mături ograda în zi de sărbătoare te va mânca lupul; când faci casă nouă sau numai un adăugaș, moare cineva din familie.

După cum se constată, temeiul celor mai multe din superstiții stă în *analogii*. Și iarăși, aproape fiecare superstiție cuprinde o sancțiune. E necesar ca superstiția să rămână totdeauna învăluită de mister; se iau precauțiuni ca ea să fie ferită de discuție, de reflecțiune, de critica rațiunii. Autoritatea ei trebuie să rămână neștirbită.

Flăcăul care vrea să se facă fată sau fata care dorește să devină băiat au o cale sigură: să meargă să bea apă din locul de unde trage apă curcubeul. Procedul e fără greș; dar dacă cumva nu va da rezultat este vina celui care niciodată nu va izbuti să ajungă la acel loc. Dar cine vrea e liber să încerce. În orice caz superstiția nu iese compromisă, pentru că e *imunizată*. Acest secret îl au toate superstițiile; imunizarea lor constă în includerea unor condiții imposibile de realizat.

Unele superstiții au mare doză de absurd; altele sunt evidente erori. Dar există erori utile pentru om – erori vitale – adevărate punți peste domeniul neguros și nesfârșit al necunoscutului. Toate superstițiile însă cuprind în ele mult pitoresc, ceea ce dovedește cât de bogată este fantazia magică a poporului.

Omul de sat are o sumedenie de alte superstiții care cuprind în ele un sâmbure de adevăr. Acestea sunt *credințe cu implicații empirice, îmbrăcate în expresii magice*. Pentru țăran, realitatea nu-i nici străină,

nici vrăjmașă. Ca fragment al totului, omul de sat este organic integrat în lumea cosmică. De aceea, el nu trăiește străin de realitate, ci în veșnică corespondență cu ea.

*

Omul de sat are, la tot pasul, *presimțiri* și *semne* despre ceea ce se va întâmpla în viitorul apropiat sau îndepărtat. Acestea sunt bazate pe experiențe fragmentare și s-au format în cursul timpului prin generalizări de la cazuri particulare și izolate. Cu vremea, ele și-au pierdut sensul lor individual și au devenit bunuri colective. În unele cazuri – de altfel rare, ele includ o fărâmă de adevăr; alteori se potrivesc datorită unor simple coincidențe. Totuși presimțirile și semnele circulă încă, pentru că sunt adânc integrate în tradiția satului. Din imensa mulțime a acestora menționăm doar câteva.

Când cântă cocoșul în prag, vin musafiri; când cântă găina în ogradă, e semn de pagubă; când cântă cocoșul pe vreme de ploaie, se va limpezi vremea; dacă îți cântă cucul în față, vei fi sănătos; dacă te prinde cu punga goală, vei fi lipsit de bani în tot restul anului; dacă bufnița cântă pe casă, va muri cineva din familie; când se lasă păianjenul în jos pe ața lui, va veni un oaspete; când mâța se spală, dacă se uită la ușă va fi căldură, dacă privește la horn va fi frig; când urlă câinii trec duhuri necurate pe lângă casă; atunci, omul trebuie să facă cruce și să zică „Ducă-se pe pustii și pe codri”; când câinii scurmă prispă casei, va fi moarte în familie; când se răstoarnă pernele, se va mărita fata din casă; dacă focul din sobă nu se aprinde, e semn că în sat a născut o femeie; dacă pui sare în mămăligă de două ori, înseamnă strămutare; când se sparge burluiul de la lampă, se va întâmpla ceva rău; când cade icoana din cui, va muri cineva din familie; dacă mortul rămâne cu ochii deschiși, va fi foamete în casă.

Sunt anumite persoane sau anumite animale care, dacă îți ies în cale, sunt aducătoare de noroc sau nenoroc. [Astfel] îți merge bine dacă îți iese în cale lup, dar îți merge rău dacă te întâlnești cu preot [?], cu iepure, cu pisică neagră sau tarcată; dacă te întorci din drum sau dacă îți iese cineva înainte cu deșertul (căldarea goală), nu vei izbuti în treburile spre care ai apucat.

Știința semnelor e foarte veche la sate; unele se cunosc din *Zodiac*, *Trepetic* și *Gromovnic*, însă imensa lor majoritate se transmit oral, din generație în generație. Vom enumera câteva.

Dacă omul tânjește și are inimă rea, e semn că se va întâmpla ceva neplăcut; de multe ori inima îți spune ceea ce va fi în viitorul

apropiat. Semnele pot veni de la toate mădularele corpului; pe acestea le explică *Trepeticul*. Când se zbate sprânceana, te dorește cineva care ți-i drag; dacă se zbate pleopa, vei auzi o veste; când e cea stângă va fi rea, când e cea dreaptă, va fi bună; nasul de se va clăti, vei ajunge la mărire; când sughiți, te pomenește cineva; dacă îți ard obrajii, te vorbește cineva de rău; când țiue urechea dreaptă, va fi veste bună; când țiue cea stângă, te vorbește cineva de rău și se pune la cale o nelegiuire asupra ta; atunci trebuie să faci cruce de trei ori asupra urechii și să zici „Ducă-se pe pustii... strigare pe piatră”; când îți tremură pielea de pe spate, e semn de mare primejdie.

Sunt semne care vin de la tunet, fulger, cutremur și de la alte convulsii ale pământului; pe acestea le explică *Gromovnicul*. Dacă fulgeră în ziua de Crăciun sau în Vinerea Seacă (înainte de Paști), e semn de război. Bătrânii din partea locului spun că înainte de a începe Primul Război Mondial a fulgerat în prima zi de Crăciun, odată cu seara, iar lumea s-a spăimântat.

Mare mulțime de semne sunt în legătură cu starea vremii. Întreaga viață a omului de sat este legată de rodnicia pământului; de aceea el este mai ales interesat de fenomenele meteorologice, care îi pot fi favorabile sau nefavorabile. Sunt oameni bătrâni cunoscători în această privință și care se bucură de mare prestigiu în sate pentru știința lor. Din mulțimea semnelor vom enumera câteva.

Dacă tună în ziua 40 de Sfinți, vara va fi rodnică; dacă plouă în Vinerea Mare, înainte de Paști, anul va fi foarte rodnic, iar oamenii vor avea spor și se vor înțelege întru toate; numai că din câte a constatat țaranul, în foarte rare cazuri se întâmplă ploaie în Vinerea Mare; dacă plouă în zilele de Paști și toamna, la sărbătorile evreiești, va fi belșug; dacă pomii fac roadă multă, iarna va fi cu zăpadă bogată; dacă tună la Simion Stâlpnicul (1 septembrie), toamna va fi lungă; dacă înfloresc pomii a doua oară, iarna va cădea târziu; dacă de Crăciun va fi nour, anul va fi îmbelșugat; dacă blana helgii va fi albă, iarna va fi aspră; dacă splina de porc va fi groasă la partea dinainte, iarna va fi grea la început; dacă tună și fulgeră iarna, va fi foamete; dacă la Sfântul Vasile vremea va fi moale sau va ninge, anul va fi îmbelșugat; dacă la 2 februarie (Stratenia) va fi păclă, anul va fi bun; dacă în această zi cocoșul bea apă după călcătura bouului, este semn că gerul se moaie și iarna – cât mai rămâne – va fi blândă.

Dar cele mai importante pentru omul de sat sunt *semnele de ploaie și de secetă*. Semne de ploaie: puricii pișcă mai rău ca de obicei; găzele – numite Vaca Domnului – umblă în număr mai mare; broaștele

orăcăesc (cer apă); vrăbiile se scaldă în colb; cucuveaua cântă toată noaptea; barza își acoperă puii; cloștele cloncănesc, iar puii țârâie; rațele par că înoată pe pământ; mâța se spală mereu și e somnoroasă; prin casă ies furnici; ușa se umflă și nu se mai închide bine; fumul bufnește înapoi în sobă; prin ogradă ies râme; omul simte toropeală și somn; luna la începutul fazei sale (crai nou) se află cu cornul *în jos*. Semne de secetă: cocoșii cântă seara; mâța zgârâie rogojina; soarele apune într-o roșeață spălăcită; luna nouă este cu burduful în jos.

Omul de sat recurge la semne și în alte ocazii însemnate din viața sa. Când se face o casă, mai întâi se încearcă locul [spre a se vedea] dacă este curat. Pe locul ales se pun de cu seară două pahare de apă până la un anumit semn și se acoperă cu o balie, ca să nu dea vreun animal peste ele. A doua zi se vede rezultatul: dacă apa a scăzut, înseamnă că dracul a băut din pahare; dacă a crescut, îngerii au turnat apă; în primul caz semnul e rău, iar în al doilea e bun.

Pentru omul de sat – la care hotarul dintre real și ireal nu-i distinct – un rol deosebit [îl] au *visele*. De la lumea de dincolo și din domeniul viitorului se pot primi ecouri și avertismente. De multe ori visele sunt prolifiche și arată semne și prevestiri. Când visezi că ți-a căzut un dinte, moare cineva cunoscut; dacă ai dureri și curge sânge negru, mortul va fi rudă apropiată; aria acestei credințe e foarte largă pe întinsul țării noastre. Nevasta care se visează încinsă la bată a rămas grea, adică gravidă; dacă visezi câmp verde înseamnă noroc și bucurie; cal înseamnă pețitori; pânză înseamnă drum lung; buhai înseamnă boală; perete risipit sau arătură înseamnă moarte.

În conduita sa, omul de sat se orientează de multe ori după vise; unele îi dau curaj, altele sunt anihilante. În regulă generală, visele spre duminică nu se adevăresc. Coșmarurile (visele grele) sunt evenimente foarte importante în viața omului de sat; ele sunt analizate și comentate zile de-a rândul în cercul cunoscuților; când au avut o oarecare semnificație și s-au realizat întocmai sau în parte, devin subiecte de discuție generală în sat.

Cu o jumătate de secol în urmă¹², un bătrân din Sapiveni¹³ a povestit că, prin vis, s-a luptat cu moartea. Tot vânzându-se, i-a spus că va veni într-o anumită zi cu o coasă mai ascuțită. S-a întâmplat că

¹² Aproximativ, în perioada 1910-1920.

¹³ Un cătun din satul Ungureni; mai este cunoscut și cu denumirea Sapoveni. În documente nu apare decât în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, ca partea dinspre Epureni a Ungurenilor (Eugen D. Neculau, *Sate...*, p. 85).

bătrânul a murit în preajma aceluia termen; cazul a produs enormă senzație în regiune. În cazul unor astfel de coșmaruri, unele persoane sunt agitate și cvasi-bolnave; în starea de receptivitate în care se găsesc au iluzii, halucinații și fobii.

Unele persoane, de altfel puține, au predispoziție pentru vedenii, pe cer sau în văzduh. Uneori arătările sunt apocaliptice și semne de dezlănțuire a stihțiilor. În februarie 1944, unii locuitori din satele regiunii spun că au văzut luna despăcată în două bucăți.

*

Unele credințe sunt *sfaturi, precepte, norme de comportare*. Din noianul lor vom reda doar câteva.

Ca să aibă pielea albă și curată, fata și femeia trebuie să se spele cât mai des cu apă neînceptută, de izvor; luna e bine să iei, nu să dai; noaptea nu se dă gunoiul din casă; pe întuneric să nu privești înapoi; când fulgeră, omul să se ferească a merge prin mijlocul drumului, pe hat sau pe răzor, căci pe acolo trece fulgerul; să lași căciula atunci când ies din ouă puii de țarcă (pe la Înălțarea Domnului); după Bobotează nu se spală cămăși timp de 8 zile, căci apele curgătoare sunt curate și sfințite și pot fi băute; ele nu trebuie să întinate; fata mare să nu se căsătorească cu văduvoi, pentru că el se va întâlni dincolo cu femeia dintâi și ea va rămâne văduvă acolo; femeia însărcinată să nu se uite la lucruri urâte, pentru ca copilul ce se va naște să fie frumos; până la 40 de zile de la naștere, când femeia are voie să meargă la biserică, ea trebuie să ducă o viață neprihănită; altfel o va muștra și o va pedepsi Maica Domnului; cine fură găini, pe cealaltă lume va număra pene; când va fi aproape să le termine, vântul le va spulbera și cel pedepsit va începe munca din nou. Dar numărul de credințe-sfaturi sunt mai ales în sectorul gospodăresc și cel agricol; le vom întâlni în altă parte a lucrării¹⁴.

În rândul superstițiilor se clasează *eresurile* de tot felul. Datorită iluziei și halucinației¹⁵, omul de sat creează multe ființe imaginare,

---

¹⁴ Această parte a manuscrisului a fost deja publicată (v. *supra*, nota 1): Eugen D. Neculau, *Viața economică...*; credințele-sfaturi se regăsesc la p. 104-105.

¹⁵ Problematika este mult mai complexă decât o exprimă aici Eugen D. Neculau, fiind vorba de procese îndelungate de constituire a acestor reprezentări spirituale, „iluzia și halucinația” jucând un oarecare rol, dar nu unul esențial. V., printre altele, Valeriu Bălțeanu, *Terminologia magică populară românească*, București, Editura Paideia, 2000, p. 131-178 și Silvia Ciubotaru, *Folclorul medical din Moldova*. Tipologie și corpus de texte, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005 (ediția a doua în 2010, p. 70-90).

numite *duhuri*, unele inofensive și prielnice, altele vătămătoare. Zânele sunt femei nevăzute, care se îndrăgostesc de feți frumoși; Ursitoarele sunt zâne care – la nașterea copilului – îi urzesc soarta; Știma bisericii păzește zidurile să nu se ruineze; când se face clădirea unei biserici, ca să nu se dărâme zidurile se pune între pereți măsura luată după umbra unui om sau a unui animal curat (bou, berbec); mulți cred că în zidul bisericii din Vicoleni¹⁶ a fost pusă măsura după umbra lui Gheorghe Botez, consilierul cel mai sârguitor din comitetul de construcție.

Locurile unde trăiesc oamenii credincioși sunt păzite de duhuri curate și protectoare (duhul casei, duhul apei). Duhurile rele umblă numai pe întuneric, mai ales de la miezul nopții și până cântă cocoșii de ziuă. Ele se adună pe locurile unde se întretaie moșiile sau drumurile și de acolo pornesc în noapte, peste câmpii și sate. Stafiiile sunt albe și prind în jocul lor pe om; dar pentru că se învârt foarte repede, omul cade jos amețit; sângele îl podidește pe gură, pe nas și pe urechi. Ielele sunt stafii mai răutăcioase, care aduc oamenilor vătămări mai mari.

Strigoii sunt sufletele morților, care nu au odihnă în mormintele lor și umblă pe locurile unde au viețuit pe pământ. După tradiția locală, în unul din satele de care ne ocupăm s-a petrecut cândva următorul caz. Un gospodar avea o singură fată, care a murit la vârsta de 19 ani. În a treia noapte după înmormântare fata s-a arătat în casă după miezul nopții. Venea regulat; se [atingea de] blidar, lua farfuriile și străchinile, le spăla și le ștergea. Mătura casa, se uita la paturile bătrânilor, se închina și la cântatul cocoșilor pleca. Tatăl și mama ei o vedeau și o urmăreau ce face. A venit așa o bucată de vreme; lipsea doar în noaptea de Înviere, când toate sufletele iau parte la slujba cea mare din cer. Într-o noapte de iarnă a venit în casa gospodarului un drumeț și s-a rugat să fie găzduit. Trezindu-se din somn în timpul nopții, drumețul a fost îngrozit de vedenia ce i se arăta ochilor. Când fata s-a pregătit să plece, drumețul a aruncat un cuțit ascuțit după ea. Cuțitul s-a înfipt în ușă, iar în acel loc s-a prelins o dără de sânge. Fata, care era strigoaică, de atunci n-a mai venit; și-a găsit odihna în mormânt.

Dacă se nasc la rând șapte fete sau șapte băieți, copilul din urmă, după ce moare, devine strigoii. Copilul blestemat de părinți și mortul nepriveghiat au aceeași soartă. Strigoii se întâlnesc mai mulți, pe hotar,

---

¹⁶ Sat în comuna Ungureni, atestat întâia oară la 13 ianuarie 1432 (Eugen D. Neculau, *Sate...*, p. 91). În secolul al XIX-lea sunt pomenite Vicolenii Mari și Vicolenii Mici, ultima moșie fiind „un vestigiu al unei străvechi răzășii” (*Ibidem*, p. 97). În 2011 satul Vicoleni avea 471 locuitori – cf. wikipedia.org (site accesat la 12 august 2018).

[acolo unde] bat din melițe. În noaptea Sfântului Andrei, când se împarte hrana lupilor, strigoii umblă prin sate și peste ogoare.

Moroi sunt morții care vin pe la casele oamenilor, le sug sângele și-i îmbolnăvesc. În trecut se bătea un țaruș în mormânt, care pătrundea în adânc și străpungea inima mortului.

Dintre duhurile necurate, cel care are mai mult amestec în viața omului de sat este dracul, vrăjmașul *nevăzut* al omului. În satele regiunii dracul are diferite numiri: ghiavol, satană, aghiută, nichiduță, sarsailă, naiba, nichipercea, necuratul, încornoratul, împelițatul, cel de pe comoară, ucigă-l toaca, ucigă-l crucea. Schirlă este drăcoaica, iar schirlifus puiul de drac. În genere, el are formă omenească, dar sluțită și întunecată: culoare neagră, corpul acoperit cu păr, coarne, ochi sticloși, buze roșii, gheare lungi la mâini, copite de țap și coadă.

Dracul se arată oamenilor atât în înfățișarea lui adevărată, cât mai ales prefăcut în formă de animal (șarpe, câine, pisică) și chiar de obiecte. Vara trece prin sat în formă de vârticuș, ridicând colbul în înaltul cerului. Într-un an, un locuitor din Mândrești mergea pe sub dealul Singurica. Un vârtej i-a luat pălăria din cap și a dus-o pe sus, de n-a mai găsit-o. Oamenii au spus că în vârtecuș era necuratul.

Dracii au sălașul principal sub pământ, unde arde foc nestins; acolo este împărăția lor, peste care domnește Talpa iadului sau Scaraoțchi. Dar câmpul lor de activitate e pe pământ, unde sunt puși numai pe fapte rele. Nu se poate concepe că ar putea face nici cel mai mic bine. De aici vorba *Dracul nu face mânăstire*. Locurile de predilecție unde dracii stau la pândă pentru răutăți sunt: la mori, poduri, bulboane, margini de prăpăstii, la locuri pustii și întunecate. Dacă prind pe om la îndemână îi fac necazuri și îi pot pricinui uneori chiar moartea. După o legendă locală, în satul Mândrești, la bulboană, pe Jijia veche, cu 70-80 ani în urmă s-a găsit un om înecat, cu lanțuri pe picioare și pe mâini. A rămas vorbă din bătrâni că omul a fost tras în bulboană de necurat.

Dracul se amestecă între oamenii care se ceartă, îi zădărește și îi asmute cât mai tare unul împotriva altuia. După o vorbă din bătrâni, *Dracul stă iarna în cârciumă, iar cum dă primăvara iese la hotar*. Dracul dă târcoale și gospodăriilor. Când omul e mai grăbit, atunci el pune coada pe câte un lucru, iar gospodarul amețit se tot învârte și nu-l găsește. Când femeia țese, îi încurcă ițele. În borșul pe care femeia îl umple luna, se scaldă dracul. Primăvara, înainte de a cădea cloșcă, găina face un număr de ouă; cel din urmă e mic și fără gălbenuș, pentru că găina a fost călcată de drac. Când bărbatul a îmbătrânit de gura

nevestei, e îndreptățit să creadă și legenda după care femeia are, între coastele ei, și una de drac.

De altfel, într-o rea deprindere, omul, când e supărat, face foarte des apel la această ființă necurată: Care dracu? Ce dracu? Cine dracu? Unde dracu? Când dracu? Cum dracu? La ce dracu? Cu ce dracu? De ce dracu? etc. Abuzul acesta de invocări se datorește faptului că omul îl știe pe necurat mereu amestecat în treburile sale. Dracul e foarte prompt la aceste apeluri; e de-ajuns să i se pronunțe numele că se și găsește alături de om. De altfel, dracul cunoaște câteodată chiar și gândul acestuia. Dacă cineva și-a pus în gând să se sinucidă, a și intrat în gheara necuratului, care nu-l lasă până nu-i pune lațul de gât.

Dar și dracul își găsește câteodată nașul. De multe ori cade peste el trăsnetul din senin. Dar chiar și oamenii îl pot vătăma. Se povestește că [moș] Costache Aluncăriței din Mândrești a văzut un drac la coada iazului de pe lanul Uicu. A chitit cu o piatră și l-a lovit drept în frunte, încât a ieșit fum din drac. Când s-a dus acolo, omul a văzut o bălțiță de păcură.

În fiecare sat este o casă la care trag dracii; ei stau în pod, unde au cuibare cu ouăle lor. Toată noaptea n-au astâmpăr: miaună, urlă, scheaună, rag, nechează, behăie, fluieră, pocnesc și trosnesc. Câteodată dracii stau chiar în casă cu omul, cuibăriți într-un ulcior. Noaptea ies prin cameră, ca să-și dezmorțească ciolanele. Uneori se așează pe zestre. În astfel de camere nu se află icoană, căci icoana îi alungă. Femeia de casă le dă de mâncare și de băut, iar dacă nu sunt mulțumiți o schingiuiesc. În schimb, ei fac femeii multe servicii, căci ea lucrează cu lucru necurat în descântece și vrăji. La moarte, gazda îi dă în primire altei rude.

Leacurile împotriva dracului sunt crucea, tămâia și aghiazma. Cântecul cocoșului taie mult din puterea lui. Cel mai cuminte lucru pentru om este să nu-i spună niciodată numele și nici să nu se gândească la el.

În satele regiunii de care ne ocupăm sunt multe locuri despre care se vorbește că sunt *necurate*. Acolo se arată duhuri necurate, care „întunchină” pe oamenii slabi de fire mai ales în vremea nopții. Despre asemenea locuri s-au creat legende locale.

Un loc cu faimă rea este pe moșia Mândrești, de la deal de sat, la crucile drumului, spre via lui Ciolac. Bătrânii spun că pe acest loc s-a săvârșit cândva un omor. Un om a ucis pe femeia lui, care îl înșela. Aici se arată noaptea o nălucă cu trup de femeie, dar cu cap și picioare de cal. Costache Scutaru a adormit noaptea pe un hat din apropierea locului cu pricina. A doua zi s-a sculat „izultat de minte”: nu știa unde [se] află,

vorbea într-aiurea și tot se trăgea să fugă peste ogoare. Spun bătrânii că așa s-a canonit până a murit.

Se zice că într-o zi, pe înnoptate, Vasile Toșcuță (pe când era flăcău) a întâlnit pe acest loc o babă care i-a dat un cofăel și l-a pus să scoată apă dintr-o fântână din hârtopul odăii. Flăcăul s-a tot căznit, de curgea sudoarea de pe el, dar cofăelul era fără fund. Când s-au auzit cocoșii cântând în sat, baba s-a făcut nevăzută, iar flăcăul s-a dezmeticit de cap. Alți oameni din Mândrești spun că au văzut un miel care se tot împleticește printre picioarele cailor de la drumul ce dă spre via lui Ciolac până pe dealul Părului.

Pe la începutul secolului nostru s-a vorbit mult despre un caz deosebit ce s-ar fi întâmplat la locul unde se încheie moșiile Durnești¹⁷ și Mândrești, pe drumul Cordarului. Legenda arată că un gospodar din Mândrești venea noaptea cu căruța de la Mănăstireni¹⁸ împreună cu soția sa și o fiică. Ajuns la locul arătat mai sus, dintr-o dată o roată s-a împiedicat singură. Caii trăgeau din putere, dar roata era parcă ținută cu mâna de cineva peste măsură de puternic. Omul a oprit caii, s-a dat jos și a făcut de trei ori cruce asupra roții, care pe dată s-a despiedicat. Apoi căruța a pornit cu bine mai departe. La câteva sute de metri, când au dat pe drumul de pe dealul Mălăiște, călătorii au auzit din urmă hodorogit de căruță. Abia au apucat să se uite în urmă și, pe alături, a trecut învârtindu-se o căpiță de fân ridicată ca la o palmă de drum. Când să scoboare la valea de la lutărie și să intre în sat, caii au contenit mersul, au început să sforăie și s-au ferit pe de lături. Cei din căruță au văzut un om culcat în mijlocul drumului.

După un ceas, când gospodarul era în casă, s-a auzit o bătaie în geam, apoi, la mici intervale, alte două. Cei din casă, înspăimântați, n-au întrebat nimic. N-au trecut după aceea decât câteva minute și în șura de lângă casă, un bou a boncăluit grozav și s-a auzit zgomot mare. A doua zi boul a fost găsit mort. Spun bătrânii că dacă gospodarul ar fi răspuns ar fi murit; dacă nu și-a ajuns scopul, necuratul s-a răz bunat pe vită.

Loc necurat – după tradiția locală – este de asemenea la intrarea dinspre răsărit a satului Mândrești. Acolo mereu s-a surpat șoseaua, iar dedesubt sunt sărături în care sunt cuibărite duhuri

---

¹⁷ Sat în comuna Ungureni, atestat documentar în iunie 1433 (Eugen D. Neculau, *Sate...*, p. 31). A nu se confunda cu un alt sat Durnești din județul Botoșani, reședința comunei cu același nume, situat mai spre sud. În 2011 avea 248 locuitori – cf. wikipedia.org (site consultat la 12 august 2018).

¹⁸ Sat în comuna Unțeni, județul Botoșani.

necurate. La mulți oameni le-a ieșit înainte câte o năluca, [care] le prindea caii de dârlogi și-i speria; nu grăia nimic, nu le făcea nimic, doar că-i băga în spaimă.

Podul de cale ferată din dreptul Tăuteștilor¹⁹, nu-i curat; în smârcurile și sărăturile din preajmă sunt duhuri necurate. Aici s-au întâmplat câteva nenorociri. O cumpănă mare a luat – cândva – din Călugăreni²⁰, chiar din ograda lui, un om și l-a dus pe apa Jijiei – până la acest pod. Într-un an trenul a tăiat pe pod un flăcău care, peste câteva zile, trebuia să fie mire. A venit și mireasa de l-a văzut. Tot aici au căzut din tren oameni și copii, făcându-se fărâme.

Vestit în toată regiunea este un loc necurat așezat la vărsarea Ibăneșei²¹ în Jijia, [acolo] unde, până nu de mult, a fost moara lui Ciulei. Locul acesta de moară e vechi de câteva sute de ani, astfel că – după legendele locale – aici erau cuibăriți *draci bătrâni*. După cum li-i menirea, dracii opoșiți aici au făcut stricăciuni și vătămări călătorilor și satelor învecinate.

Se zice că o dată oamenii din partea locului s-au dus la Mănăstirea Neamț să se plângă și să se roage. Era acolo un călugăr cu barbă albă până în pământ și cu sprâncenele mari de-i acopereau ochii. Călugărul acela a dat sfat oamenilor să facă în apropierea locului ocoale de vite și să aducă mulți copii care să se joace la moară. După o credință creștinească, *Unde se joacă copiii locul se sfințește, iar dracii stau cumiți la o parte și nu îndrăznesc să se apropie*. Astfel, în timpul zilei dracii nu-și puteau face mendrele. Iar noaptea vitele văd draci și-i împung. Astfel dracii și-au luat tălpășița și s-au dus pe alte locuri.

Dar într-o noapte de iarnă, pe un viscol cumplit, o drăcoaică s-a adăpostit de frig în pod la moară. A rămas aici, a făcut cuibar și a scos pui din ouă. Dracii au început din nou să se înmulțească. De când s-a stricat moara, dracii s-au mutat la podul de cale ferată dintre Borzești²² și Plopenii

¹⁹ A fost cunoscut în perioada medievală și cu denumirea de Tăuteni. Istoria sa este legată de cea a satelor vecine mai importante, Călugăreni și Mândrești (Eugen D. Neculau, *Sate...*, p. 17-18). Azi este un mic cătun izolat, lângă Borzești și Mândrești.

²⁰ Sat în comuna Ungureni; până la sfârșitul secolului al XVIII-lea a format o singură moșie cu Tăuteștii de peste Jijia (*Ibidem*, p. 21). Cunoscut azi și cu numele de Călugărenii Vechi.

²¹ Râu cu o lungime de 43 km, ce izvorăște din coasta Ibăneștilor; bazinul său hidrografic se întinde pe o suprafață de 210 km², de-a lungul a opt comune din județul Botoșani.

²² Sat în comuna Ungureni; pentru mai multe detalii, v. Eugen D. Neculau, *Sate...*, p. 13-16. În 2011 avea 722 de locuitori – cf. wikipedia.org (site consultat la 14 august 2018).

Mici²³, numit Podul lui Anton. Toată noaptea se aud trosnituri și pocnituri pe acest pod, ca și cum ar fi bombardat cu pietre. Când treci pe el parcă se clatină și sfârâie ceva.

Loc necurat este la podețul de cale ferată din dreptul bisericii de la Plopenii Mici. Aici trenul a tăiat, pe vremuri, un țigan. Noaptea, când e ploaie, vânt și întuneric mare, se arată țiganul și buimăcește pe om, ca să-l tragă pe calea ferată și să-l taie trenul. Pe moșia Plopenii Mari²⁴, la hotarul către Știubieni²⁵, între movile, este loc necurat; se arată un nour care rățăcește pe om.

Gura Râpei din satul Ungureni²⁶, lângă cimitirul vechi, are o faimă de loc necurat. Aici, pe vremuri, au fost lutării și au murit oameni prinși înăuntrul lor de surparea malurilor. Tot aici ies năluci și stafii înaintea oamenilor întârziati. La cotul pe care îl face Jijia, la rampa căii ferate, în dreptul satului Sapiveni, s-au înecat mai multe persoane. Acolo se arată o fetiță a lui Ion Tudorache care, într-o primăvară, s-a înecat pe când voia să prindă un cârlan căzut în Jijia. La lutăria dintre Epureni²⁷ și Sapiveni locul de asemenea nu-i curat. Călătorilor izolați li se arată uneori un copil, care îi petrece cântând din vioară până la Podul Bălănoaiei.

În aceste sate se povestește despre o întâmplare petrecută cu mult timp înainte de Primul Război Mondial. Într-o noapte, țiganul lăutar Florescu se întorcea la Epureni de la o cântare. În dreptul lutăriei i-au ieșit înaintea doi boieri, care l-au rugat să meargă la o petrecere și să le cânte. Lăutarul s-a luat după ei și i s-a părut că au intrat într-un sat necunoscut, unde era o petrecanie mare. A văzut acolo și pe fetița lui Ion Tudorache,

---

²³ Sat în comuna Ungureni; după câte se pare, a luat ființă în veacul al XIX-lea (Eugen D. Neculau, *Sate...*, p. 49, 52). În 2011 avea 528 de locuitori – cf. wikipedia.org (site consultat la 14 august 2018).

²⁴ Sat în comuna Ungureni; în perioada medievală timpurie s-a numit Singureani și Dumeni, iar din veacul al XVII-lea apare și toponimul Plopeni (Eugen D. Neculau, *Sate...*, p. 41-42); către sfârșitul secolului al XIX-lea are loc împărțirea Plopenilor-Dumeni în Plopenii Mari și Plopenii Mici (*Ibidem*, p. 52). În 2011 avea 752 de locuitori – cf. wikipedia.org (site consultat la 18 august 2018).

²⁵ Este satul reședință al comunei cu același nume din județul Botoșani; se învecinează la sud-vest cu Ungureni.

²⁶ Satul reședință al comunei cu același nume. Este o străveche așezare răzeșească, cu origini transilvănene, fiind întemeiată la sfârșitul veacului al XIV-lea de bătrânul Brae (Eugen D. Neculau, *Sate...*, p. 59). Astăzi este una dintre cele mai mari comune ale județului Botoșani, având în componență nu mai puțin de 12 sate și aproape 7000 de locuitori – cf. wikipedia.org (site consultat la 20 august 2018).

²⁷ Sat întemeiat odată cu Ungureni (Eugen D. Neculau, *Sate...*, p. 35). Azi se află în partea de sud-est a comunei Ungureni.

care se înecase cu câteva zile mai înainte. În zorii zilei trecătorii l-au găsit pe Florescu cântând din scripcă într-o groapă din lutărie.

Se mai povestește în Sapiveni că, cu circa 50 ani în urmă, tatăl lui Toader Văcăreanu păștea caii pe șes, aproape de lutăria către Epurenii. După miezul nopții a văzut o prepeliță care se tot învârtea pe aproape. El a prins-o cu gând s-o ducă a doua zi la copii, ca să o vadă, și a pus-o în sân. Dar prepelița a tot început să crească și să se prefacă într-un animal cu blană neagră, cu coadă și cu cornițe. Tot a crescut, a înconjurat pe om, de jur împrejur. Îngrozit, omul s-a muncit să tragă afară din sân pe necurat, dar n-a scăpat de el decât atunci când cocoșii au cântat de ziuă. După ce a trecut necazul, omul era scaldat de sudoare și istovit. După întâmplarea asta a zăcut câteva săptămâni.

Pentru cazuri de „întunchinare” omul are ca arme de apărare: crucea și rugăciunea. În satele de care ne ocupăm circulă un număr considerabil de legende și istorisiri locale în legătură cu locurile necurate și întâmplările petrecute pe ele; am redat doar câteva, ca un început de culegere în această direcție.

E de la sine înțeles că faptele arătate mai sus se explică ușor din punct de vedere științific; arătările sunt simple iluzii sau halucinații²⁸, după cazuri. Sunt oameni care au mare predispoziție receptivă în această direcție. Imaginația bogată și fantazia sprintară a omului de sat amplifică aceste cazuri și astfel se creează legendele locale care, fiind captivante și într-o măsură utile, fac parte din zestrea intelectuală a colectivității rurale și se transmit de la o generație la alta.

*

În afară de caracterul explicativ, mentalitatea magică are și unul *practic*. Omul de sat nu se mărginește numai a-și făuri reprezentări și idei despre necunoscut, ci acționează pentru a-l determina în sens favorabil sau nefavorabil, după interesul insului. În mentalitatea populară, orice lucru cuprinde în sine o putere magică și care se transmite lucrurilor din jur în mod firesc. De pildă, femeia însărcinată transmite fecunditatea sa și pământului pe care lucrează; Pentru ca persoana ce pleacă noaptea din casă să nu ia cu dânsa [și] somnul copilului de leagăn, se oprește o bucătică de ață din haina ei.

²⁸ Credem că Neculau este aici prea în acord cu spiritul materialist-dialectic al epocii în care și-a elaborat lucrarea. Cele inserate în manuscrisul său nu sunt nicidecum rodul unor „iluzii sau halucinații” sau al „imaginației bogate și fantaziei ei sprintare”, ci, cel mai adesea, al unor *fapte reale*, care s-au petrecut cu adevărat în aceste sate, după cum există alte numeroase exemple din multe alte așezări românești.

Printr-un anumit ritual, puterea magică din obiecte poate fi dirijată în anumite sensuri de către persoane inițiate. În astfel de cazuri, se recurge la practici magice, care sunt *vrăjile* și *descântecele*.

Ca să vie ploaia trebuie imitată căderea ei. Pe vreme de secetă, băieți și fete, chiar de vârste mai mari, îndeplinesc un anumit ceremonial pentru aducerea ploii. Imitând ceremonia unei înmormântări (cu preoți, dascăli, bocitoare etc.), ei îngroapă la hotar o păpușă făcută din petici. După asta, merg cu toții la o fântână și se udă cu căldările cu apă. Cu cât se udă mai tare, cu atât ploaia va fi mai degrabă și mai bogată. Când se face casă nouă sau numai adăușag, ca să nu moară cineva din familie, se dă de pomană, pe geam, o găină neagră, care ia cu dânsa și moartea. Cel care o primește, o taie îndată, astfel că, odată cu găina, moare și moartea. Așa care a stat sub mort este folositoare pentru legat gura dușmanilor, ca să tacă așa precum tac morții.

În toate cazurile arătate [...] s-a folosit *magia imitativă*. Ca să doboare un inamic, vrăjitoarea face gestul uciderii asupra unui mic obiect ce a aparținut acelei persoane. Când există o fotografie sau un chip oarecare de lut reprezentând victima, execuția se face în efigie, mutilându-se aceste obiecte cu ace și cărbuni aprinși. În acea mică parte de obiect este inclusă puterea magică a adversarului și deci vrăjitoarea dispune de întreaga lui persoană. În acest caz *magia e contagioasă*.

Se povestește că o fată din Mândrești a pierdut o polcuță. De teamă ca rivala ei să n-o găsească și să-i facă vrăji cu ea, s-a îmbolnăvit. Nu s-a liniștit și nu s-a făcut bine decât atunci când o babă vrăjitoare a luat contramăsuri ca orice vrajă să nu aibă efect. Într-o cantitate mică de lapte stă toată puterea de rod a unei vaci; de aceea vrăjitoarea poate lua mana vacii având numai câțiva stropi de lapte de la ea. De aceea femeile nu dau în altă parte lapte, unt sau brânză decât după ce au presurat câteva fire de sare care anihilează orice vrajă.

În practica vrăjilor se prescriu uneori anumite interdicții: să nu se întrebuițeze un obiect oarecare sau să nu se execute o acțiune, ce ar strica efectul. În acest caz e vorba de *magia negativă*. Caracterul vrăjii este ofensiv, pe când descântecul e mai mult defensiv, un mijloc de apărare. Ambele deschid o posibilitate nesfârșită de apeluri la factori ascunși și cauze mistice.

Vrăjile se fac în nenumărate scopuri: pentru sporul casei, pentru rodul câmpului, pentru mana oilor și vacilor, pentru reușita unei întreprinderi, pentru realizarea unei dorințe, pentru pedepsirea dușmanului, pentru stăpânirea văzduhului (ploaia, grindina), în sfârșit pentru orice.

Unele vrăji, mai simple, sunt făcute de orice persoană. Când se întemeiază o casă se pune în perete măsura după umbra unei ființe: pasăre, animal de muncă, pom. Omul căruia i se ia umbra moare curând. Minodora Lungu din Mândrești a rămas toată viața cu inima arsă de durere, având credința că meșterii care au lucrat casa cea nouă au furat umbra Ilenuței – o fetiță de 9 ani – care în scurt timp a murit. De multe ori, când era singură în casă, mai ales în nopțile de iarnă, auzea oftatul și suspinatul copilei când într-un colț, când în altul.

O practică cumplită a mai rămas doar numai ca o amintire din trecut. Pentru ca totul să fie aflat și pedepsit, păgubașul aruncă pe foc în cuptor un arici viu. Până în seară totul era cunoscut. După o versiune locală, Știubianca din Durnești a fost prădată de cai. O babă a învățat-o să dea ariciul pe foc. Până în seară hoțul a venit la ea, țipând cât îl ținea gura, rugând-o să-l ierte; dar la apusul soarelui a murit.

Sunt vrăji ce nu pot fi săvârșite decât de persoane anume inițiate. Vrăjitoarea poate să aducă mana câmpului; în dimineața [aceleiași zile] de Sfântul Gheorghe, ea se îmbracă în alb și dintr-un capăt al ogorului cu grâu face semne cu brațele, ca și cum ar strânge ceva la piept.

Tot prin vrajă se ia mana de la vaci. În dimineața zilei de Sfântul Gheorghe vrăjitoarea merge pe locul unde pasc vitele satului. Ea își leagă de picior o strecătoare și, mergând prin iarbă, zice de nouă ori: „Nu iau roua câmpului, ci mana vacilor”. Apoi merge la pârau și ia mana peștilor, muind strecătoarea în apă. Ajunsă acasă, stoarce strecătoarea în tărățele pe care le dă la vacile și oile ei. Altădată, vrăjitoarea trece pe la casele gospodarilor încă pe întuneric (tot la Sfântul Gheorghe) și rupe o așchie din poartă, zicând: „Nu iau așchie, ci mana vacilor și oilor”. Ea poartă cu dânsa o farfurie cu apă și busuioc. Apa o toarnă în tărățele pe care le dă la vaci și oi.

Dar gospodinele iau contramăsuri. De cu seară ele ung poarta cu murdărie și presară mac peste oi și vaci. Chiar dacă vine, vrăjitoarea nu va avea nici un folos, căci laptele de la vacile și oile ei [va] mirosi urât și nici nu [va] prinde smântână. În caz că vaca a fost vrăjită și nu dă lapte, se recurge la acest procedeu: se scoate vaca în mijlocul ogrăzii și se înseamnă în cruciș locul copitelor; nu se trage vaca înainte, ci se dă înapoi; apoi cu plugul se trag [fac] câteva brazde peste aceste semne, zicându-se de trei ori: „Nu dau înapoi vaca, ci întorc mana ei”. Ca să vină înapoi rodul vacii se întrebuintează o plantă asemănătoare cu mărarul, numită *mana vacii*, care se pune în tărățe.

Sunt vrăjitori – numiți *solomonari* – care au putere asupra ploilor și grindinilor, fie aducându-le, fie îndepărtându-le. Ei pot – în schimbul unei plăți – să strămute piatra pe pământurile altora. Cărămidarii au interes ca ploaia să nu le prindă cărămizile pe arie și de aceea recurg la practica solomonarilor. Sunt bătrâne care întorc ploile atunci când le cred vătămătoare. Cu un cuțit ele fac semnul tăierii asupra norilor. Apoi cu un tulpan sau cu o pălărie fac semnul celor două părți [?], dar numai înainte. În acest timp [se] spune o rugăciune: „Ferește-ne Doamne, apără-ne, desparte norul Sfântă Treime, că tot ce voiești îndeplinești. Du norul de pe hotarul nostru pe codri și pe pustie”²⁹. La practica aceasta se cere îndemănare. Dacă nu-i bine făcută, norul își poate da drumul dintr-o dată și să facă mare prăpăd.

*

Farmecul este o vrajă specială pentru cazuri de dragoste. Se recurge la această practică atunci când o persoană vrea să fie iubită sau când dorește ca rivala să fie urâtă. Această preocupare o au fetele și femeile. Pentru ca să se mărite cu flăcăul pe care îl iubește, fata iese dezbrăcată afară noaptea și înfige cuțitul într-un pom din fața casei; dacă vrea ca rivala să fie urâtă de toată lumea face [în] așa fel ca să-i atingă haina cu usturoi.

Farmecele sunt făcute de anumite bătrâne, care întrebuițează procedee ușoare; ele lucrează cu *faptnic* și cu *desfăcătoare*, două buruieni care cresc prin grădini. Cea dintâi face de dragoste, iar cea din urmă desface de urât. Faptnicul este o plantă înaltă, cu frunze mari catifelate, cu floare galbenă și cu semințe negre în păstăi. Desfăcătoarea are frunze mari, crestate, floare albastră și semințe mărunțele. Buruienile se fierb în apă neîncepută; se fac trei, până la nouă băi. După scăldătoare, apa se aruncă pe pârâu sau se toarnă pe hotar. După ce s-a utilizat acest procedeu, în casa în care a fost vrajbă între soți se restabilește liniștea.

În cazuri grele, când înțelegerea nu-i posibilă nici într-un chip, atunci se recurge la vrăjitoare consacrate, care întrebuițează întreg arsenalul lor de practici complicate. Se povestește în partea locului un fapt ce s-ar fi petrecut înainte de Primul Război Mondial. În unul din satele regiunii, un gospodar fruntaș avea legături necinstite cu o femeie care se ținea mai deosebită, ca fiind dintre *rafeturi* (burghezia satelor). Soția acestui gospodar era foarte amărâtă, fiindcă aveau mulți copii, iar bărbatul ei nu era cu mințile acasă.

²⁹ Auzită de la bătrâna Ileana Asimionesei din Sapiveni.

Deznădăjduită, când soțul ei plecase de acasă pe câteva zile, femeia a adus o vestită vrăjitoare din Burlești³⁰, care lucra cu gât de lup. Aceasta a desfăcut cu frigare sucită și cu apă neînceptă. După ce femeia s-a spălat, vrăjitoarea a încredințat această apă unui cumătru, ca s-o arunce pe Jijia, dar i-a dat de grijă să nu se uite înapoi. După ce a aruncat apa, omul a auzit urlete, strigăte și zgomote fioroase. Însăpăimântat, el a luat-o la fugă, dar când a ajuns la ușă s-a uitat înapoi. Abia a intrat și a căzut în nesimțire în mijlocul casei; avea spume la gură și nădușea, ca și cum l-ar fi morsocat cineva. Femeia de casă a sărit în ajutorul lui: i-a făcut cruce de câteva ori, l-a afumat cu tămâie, l-a stropit cu aghiazmă și a aprins lumânarea de Paști. După un ceas omul și-a revenit în fire. Vrăjitoarea de la Burlești nu s-a amestecat; a stat la o parte și numai la sfârșit l-a dojenit pe om că nu i-a ascultat sfatul să nu se uite înapoi. Când au cântat cocoșii de miezul nopții, vrăjitoarea a ieșit afară și a suflat de nouă ori prin gâtul de lup spre casa rivalei. Se vorbește că după nouă zile rivala era plecată din sat cu toată familia și gospodăria ei, iar femeia gospodarului a rămas liniștită și în bună înțelegere cu bărbatul ei.

*

Descântecul este o vrajă cu o tehnică mai sumară; poate fi practicat de persoane cu mai puțină inițiere. Din sumedenia de descântece care se practică în regiunea de care ne ocupăm vom reda câteva mai caracteristice.

Descântecul se folosește în nenumărate ocazii. Farmecele pentru dragoste sau pentru urât sunt întovărășite de descântece. Iată unul în favoarea victimei: „S-a pornit (cutare)/ Pe cale, pe cărare/ Și s-a dus ca s-aducă/ Apă să se spele./ Dar pe cale s-a întâlnit/ Cu cânele, necânele,/ Bunița, cumătrița./ Ele cofa i-au luat/ Cu ură o au înconjurat./ Când au început a o vânzoli/ Maica Domnului auzi./ În ușa raiului a stat/ Și de ce plânge a întrebat./ «– Cum n-oi plânge», zice ea/ «Și nu m-oi văicăra/ Dacă m-am pornit/ Și pe cale m-am întâlnit/ Cu cânele, necânele,/ Bunița și cumătrița./ Ele cofa mi-au luat/ Cu ură m-au înconjurat»./ Atunci Maica Domnului de sus/ Aceste vorbe a spus:/ «– Taci copilă nu te văicăra/ Că eu, cu mila mea,/ În Iordan te-oi spăla./ Și ai să fii luminată/ Și curată/ Și cum miroasă busuiocu/ Așa de la mine/ Și de la fiul meu/ Are să fie norocu»”./ Iar pentru rivală: „Cine-i cutare?/ Ce are pe cap?/ Piele de

³⁰ Sat în comuna Unțeni, județul Botoșani.

drac./ Iar pe trup?/ Piele de lup./ La picioare/ Broaște răpănoase./ Iar la șale, viermănoase”. Apa în care s-a făcut acest descântec se aruncă asupra casei în care locuiește rivala³¹.

Descântec de ursită. Din senin, o persoană oarecare e apucată de durere de cap, cu amețeli, cu vomități, iar noaptea cu visuri urâte. Peste această persoană a dat ursita, care trebuie îndepărtată prin practică magică. Descântătoarea aduce [fiare] părăsite (o potcoavă, o bucată de coasă sau dintr-un plug vechi), le încălzește până la roșu, apoi le stinge într-un vas cu apă neîncepută în care s-au pus nouă cărbuni. În timpul acestei operații se spune descântecul: „S-a pornit (cutare)/ Pe cale, pe cărare./ Gras și frumos/ Bun sănătos/ Și s-a întâlnit/ C-un om afurisit/ Cu părul colac/ Ca de vârcolac,/ La ochi holbat/ Ca un turbat./ El de piept l-a-nceștat/ Cătătura i-a stricat/ Fața i-a veștejit/ Ochii i-a-npăienjenit,/ Carnea i-a desăgit/ Și sângele i-a răcit./ Când (cutare) plângea/ Și se zvârcolia/ Maica Domnului a auzit/ Și în ușa raiului a eșit,/ În toiag de aur s-a răzămat/ Și pe (cutare) a întrebat:/ «– De ce jelești?/ De ce te zvârcolești?»/ «– Cum n-oi plânge/ Și nu m-oi zvârcoli/ Dacă m-am pornit/ Pe cale, pe cărare,/ Gras și frumos/ Bun sănătos/ Și m-am întâlnit/ C-un om afurisit», etc./ Iar Maica Domnului a zis:/ «Taci (cutare)/ Că descântătoarea/ Te-a descânta/ Răutatea, spărietu,/ Întunchinătura/ Și pocitura/ *Daturile și fapturile*/ Pe toate le-a lua/ Și le-a duce/ În nouă păduri./ Iar tu ai să rămâi curat/ Și luminat/ Cum Dumnezeu sfântul/ Te-a lăsat»³².

O altă versiune: „99 de boaice/ 99 de chicoaice/ Ce umblați, ce căutați?/ Duceți-vă pe pustietăți/ De (cutare) să nu vă apropiați,/ Că cu potcoave v-oi călca/ În sulită v-oi lua/ Și în mare v-oi arunca./ Ursită, ursitoare,/ De vii de la fată mare/ La fată mare să te duci./ De vii de la femei bune/ La ele să fugi./ De vii de la flăcăi frumoși/ La ei să te întorci./ De este din vânt/ Cu vântul să te duci./ De-ai venit cu ziua/ Cu ziua să te duci./ De-ai venit cu noaptea/ Cu noaptea să te duci./ Iar (cutare) să rămână curat/ Și luminat/ Cum Dumnezeu sfântul/ L-a lăsat»³³. La acest din urmă descântec se întrebuițează frigarea. În ambele cazuri, bolnavul se spală cu apă descântată, iar restul se aruncă pe loc neumblat. Descântecul se repetă de trei ori pe zi, lunea, miercurea și vinerea.

³¹ Comunicat de Gabriela Vâlcu.

³² Idem.

³³ Idem.

La fiecare naștere trebuie să se facă descântec de ursită. Descântătoarea stinge în apă o frigare și trei potcoave înroșite în foc și se spune: „Fapt trimis să nu vii/ Nici pe drum, nici pe cărare,/ Să te duci pe gârla mare./ Bărbați să nu văduvești/ Copii orfani să nu lași./ Du-te de la (cutare)/ Du-te din vad în vad/ Pe capul cui te-a trimis/ Și te-a dat”³⁴. Lehuza gustă de trei ori din această apă și se spală pe față; restul se toarnă într-o groapă, lângă gard. Descântecul se repetă în trei seri la rând. Descântătoarea poate cunoaște ce se va întâmpla cu lehuza. Dacă frigarea scoasă din apă va fi albă, femeia se va însănătoși îndată; dar cu cât va fi mai neagră cu atât necazul ei va fi mai greu.

Descântec de speriat. În timp ce stinge cărbunii aprinși în apă neînceptută descântătoarea zice: „Au venit nouă lupi/ Să mănânce oi./ Dar n-au mâncat oi/ Ci nouă sperieți/ Din sfârcul nasului/ Din pielea obrazului/ Și din măduva osului./ Cu mătura i-oi mătura/ Cu cuțitul i-oi tăia/ Cu peria i-oi peria/ Și-n apă i-oi arunca./ Ca sarea s-or topi/ Cele 99 de ursite/ Cele 99 de făcături/ Cele 99 de tunchinături”³⁵.

Descântec de întunchinătură. [Era făcut] când bolnavul se simte rău, amețește, cască și e mereu somnolent. Descântătoarea apasă capul bolnavului în cruciș, zicând de trei ori: „De-i întunchinat de sus/ Să cadă stelele./ De-i întunchinat de soare/ Să-i cadă razele./ De-i întunchinat de fată mare/ Să-i cadă pulpele/ Să-i curgă sângele./ De-i întunchinat de femeie/ Să-i crape țâțele/ Să curgă laptele./ De-i întunchinat de bărbat/ Să-i crape ochii”³⁶.

Descântec de deochi. Sunt oameni care, după credința poporului, au privirea veninoasă și produc vătămări altora. Unii copii, după ce au fost înțărcați, plâng mereu; mamele lor, fiindu-le milă de ei, îi întorc de la țâță și le dau din nou să sugă. Aceștia, când ajung mari, sunt răi de ochi și deoache tot. [Sătenii îi știu] și se feresc de ei. De aceea se zice că e mai bine să lași pe un copil să moară decât să-l întorci înapoi la țâță, căci e o pacoste pentru sat.

Se deoache omul la orice vârstă, dar mai ales copilul. Acesta e mereu agitat, asudă, cască și plânge mereu. Descântătoarea ia câte un cărbune aprins și-l stinge în apă neînceptută. Așa se repetă de nouă ori, zicând de fiecare dată „Tatăl nostru”, după care se adaugă: „Sub o tufă de corn/ Doarme o fată de domn,/ C-un ochi de apă/ Și cu unul de foc./

³⁴ De la bătrâna Rarița Baluș din Ungureni.

³⁵ De la bătrâna Zamfira Grosaru din Ungureni.

³⁶ De la bătrâna Marghioala Saftei din Ungureni.

Iar acel de apă/ Stinge pe cel de foc”³⁷. În apă se face cu mâna semnul crucii. Apoi se dă celui deocheat să bea de câte trei ori câte trei înghițituri și se spală pe față. Restul de apă se aruncă pe câine; dacă acesta se scutură, bolnavul se va face bine; dacă nu se scutură, nu se va însănătoși curând.

Descântec de răutate (sau *baghiță*). Peste copil poate să dea pe neașteptate ceasul cel rău: se întinde, se zvârcolește, ochii i se dau peste cap, pieptul i se zbate. În asemenea caz, mama aleargă la descântătoare. La Ungureni se spune acest descântec: „Sancă necurată/ Și turbată,/ Te-oi împunge/ Și te-oi străpunge/ Și-n iad te-i duce”³⁸. La Plopenii Mari descântecul se face astfel. Într-un pahar cu rachiu, în care s-a pus sineală, se face cruce și se zice de nouă ori: „Boghiță, boghiță turbată/ Piei din această față/ (Băghețoi, băghețoi turbat/ Piei din acest băiat)/ Și du-te cu ielele/ Pe toate ponoarele./ În spini ghimpoși/ În căței burduhoși,/ În căteii cătelelor/ Și-n copiii ielelor./ Și lasă astă față curată/ Neîntinată și luminată,/ Iar leacul să fie de folos/ De la Domnul Isus Cristos/ Și de la Maica Precista/ Și de la Sfânta Parascheva”³⁹. Descântecul se face sâmbătă după masă, înainte de toaca pentru vecernie, sau a doua zi, înainte de a intra preotul la slujbă. Se dă copilului să înghită trei picături de rachiu. Din rachiul descântat se fac cruci pe corpul copilului: pe frunte, pe umeri și pe piept.

Dar un descântec interesant a rămas în satul Mândrești de la Marița lui Gheorghe Abuziloe (1847-1916). Ea lua lapte de la mama copilului și-l punea într-un pahar. Apoi cu un șmoc de bețișoare (dintr-o mătură părăsită), care avea la mijloc un ac, împungea mereu laptele, descântând astfel: „(Cutare) s-a sculat/ Luni dimineață/ Pe cale, pe cărare/ Se juca și zburda,/ Și un măr de aur/ În sus azvârlia./ Dar la o jumătate de cale/ L-a întâmpinat Samca,/ Răul copiilor,/ Care ochii i-a ’npăienjenit/ Fața i-a îngălbenit/ Trupul i-a morsocat/ Și jos la pământ l-a dat./ El a început a plânge/ Și s-a văicărat./ Dar n-a auzit/ Decât Măicuța Domnului/ Din poalele cerului,/ Care jos s-a dat/ De mâna dreaptă l-a luat/ Și a spus:/ «Taci (cutare)/ Nu te văicăra/ Nu te căina/ Că eu pe Samca/ Și pe răul copiilor/ La nouă mori i-oi duce/ Și i-oi măcina./ Cu 99 dimerlii/ I-oi măsura/ Cu 99 lopeți/ I-oi vântura,/ Peste 99 hotare i-oi duce/ Și i-oi arunca/ Să

³⁷ De la Minodora Lungu.

³⁸ De la Zamfira Grosaru.

³⁹ Comunicat de Eugen Lăscărescu, învățător din Plopeni.

nu se înțelege din ei/ Cum nu se înțelege/ Din colbul drumului./ Iar (cutare) să rămâe curat/ Și luminat/ Cum Maica Domnului l-a lăsat»./ Descântecul de la mine/ Iar leacul de la Maica Precistă”⁴⁰. I se dă copilului să bea din acest lapte, apoi se unge pe la toate încheieturile. I se face baie câteva seri la rând cu *spinișor albastru*, [o plantă] care crește pe islazuri.

Descântec de ulcior (umflătură la pleoape). Cel în cauză aruncă în foc un fir de orz și strigă: „Cum crapă orzul în foc, așa să crape ulciorul de la ochi”; apoi fugе afară. Dar este un descântec care se face la asfințitul soarelui. Descântătoarea strânge ulciorul între degete și zice: „Bună dimineață/ Broscuță, broscuță./ Până mâne dimineață/ Să crăpi, să plesnești/ Pe (cutare)/ Să-l răcorești”⁴¹.

Descântec de albeață (la ochi). În trei zile de sec, dimineața, înainte de răsăritul soarelui, se spune acest descântec: „S-au pornit nouă fete/ Cu nouă hârlețe/ Cu nouă lopeți/ Cu nouă cuțite/ Cu nouă perii/ Cu nouă mături,/ Cu hârlețele s-o sape/ Cu lopețile s-o rânească/ Cu cuțitul s-o scrijeleze/ Cu peria s-o perie/ Cu mătura s-o măture/ Și (cutare)/ Să rămâie cu leacul/ De la Dumnezeu/ Și de la Măicuța Domnului”⁴².

Descântec pentru gâlci. Frecând gâtul bolnavului, descântătoarea zice: „Gâlcă, gâlcoaică,/ Jolnă, jolnoaică,/ Anghină, anghinoaică,/ Scarlatină, scarlatinoaică,/ Șopârlă, șopârlaiță,/ Floare de bubă neagră,/ Ori ce-ar fi în gât,/ Să piară, să răspiară,/ Din creștetul capului/ Din sfârcul nasului/ Din fața obrazului./ Din grumaz/ Din urechi/ De sub urechi/ Din măduva ciolanelor/ Din degetele picioarelor./ Afară ieșiți/ Și pe pustiul fugiți/ Ca să rămâe (cutare) curat,/ Ca steaua de pe cer/ Și ca roua de pe pământ”⁴³.

Descântec pentru jolnă și bolfă. Umflătura se mai numește și *broască*. În timp ce se atinge ușor cu peria se spune: „Broască, broască./ De ești albă,/ Sai în apă;/ De ești verde/ Sai în iarbă;/ De ești roșă/ Sai în foc./ Să piei, să răspiei/ Din creștetul capului/ Până-n vârful picioarelor./ Iar (cutare) să rămână/ Curat și luminat/ Cum Dumnezeu l-a lăsat”⁴⁴. Alt procedeu. Cu o mână se strânge umflătura, iar cu cealaltă se trece lumânarea peste ea, zicându-se de trei ori: „Jolnă cât o casă,/ Jolnă cât o masă,/ Jolnă cât un bou,/ Jolnă cât un ou,/ Jolnă cât un fir de mac/ În

⁴⁰ De la Minodora Lungu din Mândrești.

⁴¹ Auzit de la bătrâna Ruxanda Cucu din Ungureni.

⁴² Comunicat de Constantin Arnăutu din Mândrești.

⁴³ Comunicat de Gabriela Vâlcu.

⁴⁴ Auzită de la bătrâna Rarița lui Toader Chebac din Sapiveni.

patru despâcat/ Și-n apă aruncat./ Să ieși, să te duci/ Să piei, să răspiei/
Din creștetul capului/ De pe obraz/ De pe grumaz./ De pe corp/ De pe
mână, de pe picior/ Și din orice locușor”⁴⁵. În alte cazuri, bolfa se atinge
ușor cu lumânarea de la Paști și se zice de trei ori: „Popa toacă, broasca
seacă”. Umflătura se mai vindecă dacă un mezin o strânge cu gura de
câteva ori.

Descântec de beșica cea rea. Buba cea rea apare ca un mic
punct dureros; locul se îmbujorează și buba crește, producând
mâncărimi și dureri mari. E foarte periculoasă. Pentru asemenea caz se
întrebuințează cârpa de la Paști și [un] burete pucios. După ce ouăle se
scot din vopsele se usucă puțin, se dau cu grăsime, apoi se șterg cu o
cârpă. Această cârpă se păstrează peste an, fiind bună de leac. Pe câmp
crește un burete care, prin iulie, ajunge la mărimea unui ou de găină.
Femeile spun că înăuntru buretele parcă are chiar albuș și gălbănuș.
Acești bureți se culeg și se pun în spirt. Cu cârpa aprinsă se descântă
deasupra bubei, zicându-se: „Beșică de una/ Beșică de două/.../ Beșică
de nouă/ Chivirzie/ Galbenă/ Albastră/ Mohorâtă/ Întepată/ Săgetată/ De
la (cutare) să te duci/ Din oase/ Din carne/ Din toate mădularele/ Să
rămână sănătos/ Nesăgetat/ Cum Maica Domnului/ L-a lăsat/ Și cum
mamă-sa/ L-a alăptat”⁴⁶. Peste bubă se pune burete pucios cu spirt și pe
deasupra o cârpă cu puțin untdelemn. Descântecul se repetă până când
trece buba. Femeile de țară au mare încredere în acest procedeu, pe care
îl cred [...] foarte sigur.

Descântec pentru junghi. O persoană aduce de la fântână un
cofăel plin cu apă. Pe drum, în trei locuri, trece peste câțiva cărbuni,
pe care s-au pus, în cruce, două fire de busuioc de la ajunul
Bobotezei. Descântătoarea ia cofăelul cu mâna stângă și toarnă apă
de trei ori într-o strachină. Apoi moaie în apă o sfoară făcută din
fuiorul de cânepă de la Bobotează cu o cruce de busuioc, zicând:
„Nouă fete grebănite/ Nouă fete despletite/ Nouă tauri cornorați/
Nouă iepe, siriepe/ Nouă furci și nouă greble,/ Adunați-vă cu toate/
Și alergați (la cutare)./ Voi babe descântați-l,/ Voi fete mângâiați-l,
Voi tauri scobiți-l în șale/ Și-n toate încheieturile/ Ca să-i treacă
junghiurile/ Din cap și de sub cap/ Din mâini, din trup/ Din șale și
din picioare/ Că tare-l doare./ Iar voi iepe, siriepe,/ Puneți copitele pe
greble/ Și adunați junghiurile/ Și aruncați-le în vânt/ Peste pământ./

⁴⁵ Auzită de la bătrâna Catrina lui Barnea din Sapiveni.

⁴⁶ Auzită de la Minodora Lungu.

Și-n zări, peste mări/ Și-l lăsați (pe cutare) curat/ Luminat/ Cum Dumnezeu sfântul/ L-a dat”⁴⁷. Se scoate sfoara de cânepă din castron și se leagă bolnavul cruciș peste piept. Din apă bolnavul gustă de trei ori, apoi se spală pe frunte și la încheieturile dureroase. Descântecul se face câteva zile în șir, înainte de asfințitul soarelui.

Descântec de vătămătură. În apa neîncepută se sting trei cărbuni și se descântă așa: „Vătămătură bărbătească/ Vătămătură femeiască,/ Nu te zbate ca chiticu/ Nu te strânge ca ariciu/ Ca broască nu miorcăi/ Ca rața nu ocăi./ Nu rage ca buhaiu/ Nu cârcăi ca găina/ Nu râde ca fetele/ Nu necheza ca iepele./ Dă-te la loc/ Ca turtă de pe foc./ Turtă coaptă/ Carne friptă./ Mură din pârlomagă/ Trage vătămătura la loc,/ La buric să locuești/ Acolo să viețuești/ Acolo să stai/ Iar pe pântecule (lui cutare)/ Treabă să n-ai./ Cine-a făcut cu o mână/ Eu desfac cu două/ Cine-a făcut cu două/ Eu desfac cu trei/ (Până la nouă) Cine-a făcut cu nouă/ Eu desfac cu mânilor/ Amândouă”⁴⁸. La urmă se face cruce în apă, bolnavul bea din trei părți, apoi se spală pe față, pe piept, pe spate, pe picioare. Apa care rămâne se aruncă pe câine. Descântecul se repetă de trei ori.

Se fac descânțece și pentru animale. Când pulpa vacii este năjită (întărită, umflată și dureroasă, adică bolohănită), un mezin (mai ales fată) se duce la spatele vacii și o lovește ușor cu călcâiul îndărăt, printre picioarele ei, zicând: „Fugi năjite/ Pâclășite,/ Că te pâlește/ Călcâi de fată mare,/ Cum te pâlește/ Cum te pâclășește”⁴⁹. Operația se face în trei zile de sec. O altă variantă: „Fugi năjit, pricăjit/ Că te-ajunge/ Os ne'npuns/ Cu limba te linge/ Cu cornu te-mpunge/ Cu călcâi de fată mare/ Te ajunge”.

Descântec de șopârlaiță. Când calul are la gât o umflătură dureroasă, în formă de șopârlă, se atinge cu cuțitul, zicându-se: „Șopârlaiță cu 14 feciori/ S-au dus 14 și au venit 13/ S-au dus 13 și au venit 12/ .../ S-a dus unul/ Și n-a mai venit nici unul./ Șopârlaița de ciudă/ S-a urcat în tufă,/ Tufa s-a uscat/ Șopârlaița a crăpat./ Să fie calul luminat/ Ca steaua de pe cer/ Ca roua de pe pământ/ Ca iapa ce l-a făcut”. Sau altă versiune: „Nouă fete/ Nouă babe/ Nouă șopârlaițe,/ Nici o fată/ Nici o babă/ Nici o șopârlaiță,/ Șopârlaița/ În tufă a intrat,/ Tufa s-a uscat/ Șopârlaița a crăpat/ Și calul a scăpat”⁵⁰.

⁴⁷ Comunicat de Eugen Lăscărescu.

⁴⁸ Comunicat de Gabriela Vâlcu.

⁴⁹ Auzită de la Minodora Lungu.

⁵⁰ Comunicată de Gabriela Vâlcu.

Descântec la mușcătură de șarpe: „Curelușă peștriță/ Ieșită din tufiță./ Lapte din cofiță/ Iarba din gard./ Când ai gustat,/ Inima-n tine/ A crăpat./ Iar veninul tău/ Să piară, să răspiară,/ Din creștetul capului/ Din pielea obrazului,/ Din grumaz/ De sub grumaji/ Din piept, de sub piept./ Din rărunchi/ De sub rărunchi,/ Din copitele picioarelor./ Iar vita să rămână curată/ Și luminată/ Cum Dumnezeu a lasat-o”⁵¹.

În regiunea de care ne ocupăm descântecurile ce se folosesc sunt în număr considerabil. Cercetătorii de mai târziu le vor culege odată cu restul folclorului local. În probele [pe] care le-am dat în rândurile de mai înainte se poate constata cât de mult pitoresc este în descântec datorită imaginilor și alegoriilor ce cuprind.

Faptul că descântecul îmbracă haina poeziei nu este întâmplător. Poezia se memorează și se transmite mai ușor. Apoi poetul anonim are mai multă libertate să facă completări de fond și șlefuiiri de formă. În sfârșit, persoana pentru care se face descântecul e mult mai fascinată de muzicalitatea versului decât de monotonia prozei. Asta contribuie la încrederea deplină în eficacitatea descântecului și deci la autosugestie, ce joacă [un] mare rol în vindecare.

*

Ritualul magic cade mai mult în sarcina femeilor bătrâne. Unele babe sunt simple descântătoare și lucrează cu lucru curat: apă neîncepută, aghiazmă, busuioc, lumânarea de la Paști. Așa au fost la Ungureni Rarița lui Toader Chebac, Profira lui Toader Apostol, Catrina lui Barnea, Ileana lui Ciornei și altele.

Alte babe sunt vrăjitoare, care lucrează cu ajutor drăcesc și folosesc lucruri necurate: mădular de om mort, ștreang de om spânzurat, păr de lup, obiecte părăsite (potcoave, zdrențe) sau cu [ajutorul căror] s-au săvârșit fărădelegi. Descântătoarele și vrăjitoarele dau – după cazuri, ceva de uns, de spălat, de băut sau de purtat. Ele recomandă: ceea ce nu trebuie privit, ceea ce nu trebuie grăit, ceea ce nu trebuie mâncat, ceea ce nu trebuie îmbrăcat, ceea ce nu trebuie lucrat și pe unde să nu se calce.

Sunt vrăjitoare amarnice, care procură mijloace răufăcătorilor: să-i facă ușori ca pana, invizibili sau neatinși de pușcă. O astfel de vrăjitoare găsește acea plantă miraculoasă numită *iarba talharului*.

---

⁵¹ Auzită de la Profira lui Toader Apostol.

Ea pândește cuibul unei aricioaice care are pui mici. Când aricioaica e plecată după mâncare, vrăjitoarea face un gârduț de bețe în jurul cuibului și apoi se pune la pândă. Când vine, aricioaica se necăjește să străbată gardul, dar nu poate. Se întoarce pe câmp, caută iarba talharului și o aduce; cu ea desface gardul. Vrăjitoarea ia această iarbă și o dă tâlharului, care o introduce sub piele, la mână. Din acel moment, în fața lui nu rezistă nici lacăt, nici câine, nici paznic; calea îi este deschisă pretutindeni.

Vrăjitoarea lucrează cu *fapt*, cu *trimis*, cu *aruncat*. O gospodină care găsește în odaia ei o lingură de lemn cu mâncarea pe ea, se alarmează cunoscând că e aruncătură de la o vrajă. Vrăjitoarea dă celor ce aleargă la serviciul ei amulete și talismane, uneori macabre: dinte de mort, inimă de pasăre răpitoare etc. Vrăjile se fac de obicei cu ritual complicat; nerespectarea prescripțiilor duce la anularea efectului dorit.

Despre vrăjitoarele de altă dată din satele regiunii circulă diferite povestiri. Despre una din ele se spune că [ar fi cunoscut] chiar și gândurile omului. Dacă te duceai cu îndoială sau, pe din dos, ai fi vorbit-o de rău, ea știa; te ținea să aștepți în tindă. Din când în când, din stiva de lemne tăiate care erau așezate acolo, sărea câte un lemn care te lovea destul de puternic.

În Călugăreni se povestește despre o femeie care avea o nepoată logodită cu un flăcău. O rivală a recurs la o vrăjitoare care a făcut ca nepoata să se îmbolnăvească așa de rău încât a ajuns în socote⁵². Femeia cu necazul s-a dus la o altă vrăjitoare în satul Dacia⁵³, care i-a desfăcut nepoatei sale cu lucru curat. Într-o sticlă i-a dat aghiazmă de la Sfântul Ion de la Suceava. Dar vrăjitoarea rivalei lucra mereu împotriva. Femeia a fost întâmpinată pe drum de către necuratul; de frică a scăpat din mână sticla cu aghiazmă. Atunci răufăcătorul a început s-o morsoace și s-o împingă către iazul cel mare ca s-o înece. Niște oameni din Călugăreni, care au văzut-o rostogolindu-se peste câmp ca un ghem de spini, i-au sărit în ajutor. Ei au pus mâna pe ea, au oprit-o și au făcut de mai multe ori semnul crucii asupra ei. Femeia și-a venit în fire și a spus de unde vine cauza ei.

În sfârșit, o altă povestire cu același cuprins. Un ajutor de primar din Mănăstireni⁵⁴ se purtă foarte rău cu o vrăjitoare vestită din

⁵² V. *supra*, nota 10.

⁵³ Sat în comuna Nicșeni, județul Botoșani.

⁵⁴ Localitate în comuna Unțeni, județul Botoșani.

Mândrești; o scotea la muncă la curtea boierească, bătând-o cumplit. Odată, omul acesta a avut un necaz și a venit la vrăjitoare ca să-l ajute. Dar ea, de ciudă, i-a făcut treaba tocmai pe dos, și în vraja ei a spus așa: „Capardică, taparda./ Răule, nu te depărta/ Când i-o fi acestui om/ Mai îndemână/ Să nu poată ridica o mână/ Și când i-a fi mai ușor/ Să nu poată ridica un picior”.

Vrăjitoarele care lucrează cu lucru necurat vor avea de pățimit pedepse grele pe lumea cealaltă; pe trupul lor gol va arde neconținut său și rășină, iar ele se vor văicăra tot timpul. Cele care iau mana vacilor și oilor vor fi mustrate și zgâriate de draci, iar doi șerpi mari [le] vor suge țâțele. Până câțiva ani în urmă, în pridvorul bisericii de la Ungureni era zugrăvită o asemenea scenă. Cu ocazia unei reparații a fost suprimată.

*

În afară de vrăji și descânțete, practici magice mai ușoare sunt *menitul* și *ghicitul*. Omul de sat crede în menit: ceva se întâmplă sau nu se întâmplă pentru că așa a fost spus sau prevăzut de el sau de altcineva. Bărbatului i-a mers rău la drum pentru că așa a menit femeia la plecarea lui. Sunt persoane care menesc în bine, iar altele în rău.

Omul de sat dorește să anticipeze viitorul și pentru asta face apel la ghicit. Foarte des se practică *consultarea prin alternativă*. Fata ia în mână o floare (mai ales de romaniță) și, rupând pe rând câte o petală, spune: „Mă iubește, nu mă iubește”. Cea din urmă petală arată adevărul. Câteodată fata ia pe palmă o buburuză (gândăcel mic cu pete roșii pe spinare); încotro zboară ea, din acea parte îi va veni partea ei.

Practica ghicitului în cafea și în cărți se întâlnește la mica burghezie rurală. Țigăncile căldărărese ghicesc în ghioc. Practică veche țărănească este ghicitul în bobi. Iată un procedeu. Se iau 41 de boabe de porumb. Cu cinci din ele se înconjoară celelalte și se spune: „41 bobi, cum ați știut a încolți și a răsări așa să știți a-mi ghici”. Pe nevăzute, boabele se despart în trei grupe. În fiecare grupă se numără câte patru; ce trece peste patru se pune la mese, adică la cele cinci boabe de la început. Așa se procedează de trei ori. Dacă se completează cele cinci mese (câte patru la fiecare masă), atunci rezultatul va fi bun.

Alt procedeu. Se iau 41 de boabe, se descântă după aceeași formulă și se aleg în trei grupe. Din fiecare grupă se dau deoparte câte patru boabe și ce rămâne la urmă se așează în rânduri de câte trei:

3	2	1
4	5	6
9	8	7

De cad câte trei în rând, în orice direcție, rezultatul va fi cât se poate de bun. Dacă în rândul de sus cad cinci sau nouă boabe în total, rezultatul va fi bun, dar cu zăbavă. Când cad câte un bob sau doi, atunci va fi rău. Rezultatul defavorabil nu trebuie să descurajeze pe cel în cauză. Așa e urzit să se întâmple atunci, în momentul când se consultă bobii.

Dar ursita se poate întoarce, după rațiuni ce scapă priceperii omului. De aceea, la mic interval de timp, consultarea bobilor, în aceeași chestiune, poate să dea rezultatul chiar contrar. Iar în cazul când e vădit că bobii au greșit, vina nu e a lor, ci a celui care i-a tras sau a celui pentru care au fost trași; cel dintâi nu i-a merit bine, iar cel din urmă n-a avut desăvârșită încredere în el. Prestigiul bobilor nu iese niciodată știrbit.

Cu practica ghicitului se ocupă mai toate femeile de sat; nu se cere nici multă inițiere, nici ritual. Întrebuințarea boabelor de porumb e semnificativă și simbolică la persoane cu o ocupație predominant agricolă.

***

La sfârșitul acestui capitol despre mentalitatea magică, parcă văd pe adepții fanatici ai științei strigând indignați: Ignoranță! Aberație! Absurditate! Rușine! Li se poate răspunde cu calm: da și nu. E drept că zestrea aceasta magică, rămasă moștenire din trecut, e lipsită, în cea mai mare parte, de temei științific. Dar produsele mentalității magice, pe care le-am descris în paginile precedente, trebuiesc judecate nu după prețul lor actual, ci după valoarea ce au avut-o altădată.

Să mergem cu gândul sute și sute de ani înapoi. Ne trebuie multă putere de imaginație ca să trăim drama omului de sat, care, sărac și ignorant –, era exploatat, disprețuit și ofensat de cei mari și puternici. Știința nu-i putea veni în ajutor, căci – câtă exista pe vremuri – era un privilegiu al clasei stăpânitoare. În asemenea caz, omul de sat a trebuit să-și creeze singur o știință a lui, conformă cu mentalitatea sa magică și pe baza experienței empirice.

Baba descântătoare și doftoroaie, precum și vrăjitoarea, au avut rolurile lor binefăcătoare. Cunoștințele și practicile lor – simple și de multe ori eronate – au avut totuși o *uriașă valoare practică*. Și în

sfârșit – fie vorba între noi – câte erori dăinuiesc astăzi în mentalitatea altor categorii de oameni, chiar intelectuali – mai mici sau mai mari –, adepți fanatici ai științei, în plin secol al luminilor și al minunilor tehnice. Cum nu se poate concepe lumină fără întuneric, așa se pare că nu există adevăr fără eroare alături.

Trebuie apoi remarcat că, pe măsură ce știința pătrunde mai adânc și mai temeinic în straturile populare, produsele mentalității magice se mai împuținează în oarecare măsură. Lumina științei îndepărtează întunericul magiei, dar nu trebuie să se uite că procesul e lent, țăranul se adaptează cu prudență la ceea ce e nou. Apoi, când e vorba de țăranime, nu trebuie să se cadă în altă eroare. Oricâtă lumină ar aduce știința și oricâte minuni tehnice ar realiza, mentalitatea religioasă a omului de sat rămâne nezdruncinată.

„Știința e mare – zice țăranul; dar tot ceea ce ea născocoște și descoperă este numai cu voința lui Dumnezeu”. Atâta vreme cât necunoscutul este un ocean fără sfârșit și cât totul și toate sunt destinate schimbării și pieirii, mai devreme sau mai târziu, nu poți să nesocotești pe Dumnezeu și să încerci a-l alunga din lume și din suflet. Așa gândește țăranul. Pentru omul de sat, *știința rămâne cu rosturile sale, iar credința cu puterea ei* [subl. ed.]; cele două bunuri culturale: credința și știința, nu se exclud, nici nu se anihilează una pe alta.

Din cele arătate în acest capitol conchidem că *adevăratul țăran are o viață intelectuală* [subl. ed.]; el nu este un ignorant nefericit, așa cum îl consideră cei ce nu-l cunosc îndeajuns sau îl judecă cu rea credință. *Caracteristica țăranului este inteligența: copilul e deștept, maturul e iscusit, bătrânul e înțelept.*

Omul de sat știe multe, surprinzător de multe: în total, el are o privire asupra lumii și vieții. Minte sa iscoditoare pune cele mai diverse și dificile probleme. În nesfârșitele discuții ce le-am avut cu sătenii din satele regiunii am rămas uimit de mulțimea și adâncimea problemelor cu care eram asaltat de către ei.

Iată câteva din ele: „De ce copiii seamănă atât de bine părinților ca fizic și trăsături sufletești?” De ce florile sunt așa de frumoase și de divers colorate?” La unele din ele pe aceeași petală sunt mai multe nuanțe de culori. „Cum se explică darurile deosebite pe care le au unele viețuitoare: cântecul privighetorii, podoabele cocoșului, păunului, cerbului?” „Cum de există o proporție constantă între numărul

bărbaților și femeilor în lume?” „Cum de nu se strică acest echilibru, care ar zdruncina existența omenirii și a tuturor viețuitoarelor?” În sfârșit, „cum se explică minunea că sămânța poartă în ea germeul unei anumite spețe animale sau vegetale?”

Căile de cunoaștere ale omului de sat sunt multiple: de la experiența sensibilă la explicația magică sau cea estetică, la lumina științei (dacă beneficiază de ea) și până la viziunea în perspectiva absolutului. Dumnezeu este ultima rațiune la care se face apel. În centrul preocupărilor lui rămân mereu, ca esențiale, aspirațiile metafizice și mai ales trebuințele de ordin religios.